

MEDININKŲ PILIES ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI 1961–1963 METAIS

KAROLIS MEKAS, ALGIRDAS ŽALNIERIUS

Parašyti šį straipsnį paskatino kelios priežastys. Visų pirma 2006 m. – 100-osios šviesios atminties archeologo, Lietuvos pilių ir Kauno senamiesčio tyrinėtojo Karolio Meko (1906–1993) gimimo metinės.

K. Mekas gimė Aukštelkų kaime, netoli Radviliškio, 1926 m. baigęs Kėdainių gimnaziją įstojo į Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos skyrių, nuo 1931 m. dirbo Kauno miesto muziejuje pas prof. E. Volterį. 1931–1934 m. dalyvavo Kauno pilies, Apuolės ir Impilties piliakalnių kasinėjimuose. 1934–1939 m. studijavo Upsalos ir Stokholmo universitetuose, kur parašė ir apgynė darbą apie lietuvių gyvenamąjį namą ir gavo filosofijos kandidato laipsnį. Grįžęs į Lietuvą dirbo Švietimo ministerijoje, organizavo Liaudies buities muziejaus įkūrimą, vėliau dirbo respublikos muziejų inspektoriumi. Nuo 1941 metų pavasario vadovavo Lietuvos Mokslų Akademijai priklausančiam Vilniaus etnografijos muziejui. Po antrosios sovietų okupacijos dėl priklausymo Lietuvos šaulių organizacijai, studijų Švedijoje, mokančiam kelias kalbas, karo metais dirbusiam muziejiaus vadovu K. Mekui grėsė suėmimas. Kaip jis pats pasakojo, apie galimą areštą jam pranešė vienas Mokslų Akademijoje dirbęs kolega. Pasitraukęs į Vakarų Lietuvą svetima pavarde iki 1953 m. ėjo įvairias pareigas, tolimas nuo turėto išsilavinimo ir profesinių interesų.

Po Stalino mirties, dar dirbant Pagėgiuose, tarybinio saugumo buvo iškvieistas pokalbio, kurio metu buvo kviečiamas bendradarbiauti, už tai pažadėtos bet kokios pareigos ir darbas pagal išsilavinimą ir specialybę. Atsisakius šių pasiūlymų K. Mekui buvo „palinkėta“ darbo ieškotis pačiam. Kaip tie „palinkėjimai“ pildėsi ieškant artimo specialybei darbo, K. Mekas pasakojo labai nenoromis, tik paminėjo, kad tiek į buvusias darbovietes, tiek su kultūra susijusias įstaigas durys jam buvo uždarytos. 1954–1955 m. kelis mėnesius dirbo M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, o nuo 1955 m. pavasario buvo priimtas į Kauno specialiąsias restauracines dirbtuves ir vadovavo Kauno

pilies kasinėjimams iki restauracinių darbų pabaigos 1961 m. Dažnai pokalbių metu šiltu žodžiu paminėdavo tuometę Restauracinių dirbtuvių vadovybę, kuri nesuko sau galvos dėl jo antisovietinės praeities.

1961–1964 m. K. Mekas tyrinėjo Medininkų, Liškiaivos, Biržų, Trakų pusiasalio pilis, kiek vėliau – ir Klaipėdos pilį, o sukūrus Paminklų konservavimo institutą iki gyvenimo pabaigos vadovavo Kauno ir Kėdainių senamiesčių archeologiniams tyrinėjimams. Jo dėka Kauno paminklų konservavimo, vėliau Paminklų restauravimo ir projektavimo institute buvo sukurta archeologų grupė, kuri ir po privatizavimo peripetijų tyrinėja Kauno senamiestį, tęsdama K. Meko pradėtus darbus.

Nors didesnė K. Meko pilių ir senamiesčių archeologinių tyrinėjimų dalis liko ataskaitų tomuose, tačiau ir praėjus kelioms dešimtims metų po Kauno, Medininkų, Liškiaivos ir kitų pilių archeologinių tyrinėjimų ataskaitose pateikti kasinėjimų duomenys neprarado savo mokslinės vertės, juo labiau kad daugeliu atvejų tyrinėjimų ataskaitų teiginiai, išvados ir paskelbti straipsniai suformavo dabartinį požiūrį į LDK vakarinės dalies pirmųjų mūrinių pilių istorinę raidą (Tautavičius, 1994). Nors ir ne visi K. Meko teiginiai apie tyrinėtą pilį pasitvirtino, bet jo įžvalga, nelaukti pastebėjimai ir išvados iki šiol stebina savo originalumu ir nesenstančiu pažinimo troškuliu. Autoriui ne kartą teko kalbėtis su K. Meku apie jo tyrinėtą LDK pilį, ne kartą girdėti norą paskelbti kasinėjimų medžiagą. Šis Mokytojo noro išpildymas ir buvo antroji priežastis, lėmusi publikacijos apie 1961–1963 metų Medininkų pilies tyrinėjimus parengimą.

Publikuojant pilies 1961–1962 m. tyrinėjimų ataskaitas norėta ne tiek spręsti Medininkų pilies pastatymo ir raidos chronologijos, gynybinių ypatumų ir skirtumų problemas aptvarinių LDK pilių kontekste, bet apibendrinti svarbiausius 1961–1963 m. pilies archeologinių tyrinėjimų atradimus, suformavusius dabartinį pilies įvaizdį, ir kiek leidžia straipsnio apimtis paskelbti ir kuo išsamiau

aptarti pilyje rastą archeologinę medžiagą. Pradžioje buvo planuota paskelbti visą archeologinę medžiagą, tačiau dėl ribotos apimties teko atsisakyti pakankamai aiškiai datuojamos XVI–XVIII a. „miestietiškos“ buitinės keramikos ir koklių paskelbimo. Publikaciją sudaro tikslo ir paruošimo aplinkybių motyvacija, 1961–1963 m. Medininkų pilies tyrinėjimų ataskaitų apibendrinimas ir archeologinių radinių analizė. Publikuojant tyrinėjimus laikytasi ataskaitose aprašomos tyrinėjimų eigos, nekeičiamas, kiek tai įmanoma, pats aprašymas, pilyje rastų objektų ir radinių datavimas, tik tyrinėjimų ataskaitos sutrumpinamos iki straipsnio apimties. Tyrinėtos vietos naujai sunumeruotos, pradedant nuo šiaurinio bokšto eilės tvarka nuo Nr. 1 iki 14. Reikėtų pažymėti, kad ataskaitose pačių radinių aprašymui ir jų charakteristikai bei datavimo motyvavimui vietos skirta daug mažiau negu norėtu, todėl publikuojamą ataskaitų tekstą stengiasi papildyti plačiau aptariant ir analizuojant bei pateikiant kuo didesnę archeologinių radinių piešinių skaičių. Trečioje dalyje, remiantis daugiau kaip per 40 prabėgusių metų sukauptais LDK aptvarinių pilių tyrinėjimų duomenimis, bandoma papildyti ir polemizuoti su ataskaitose pareikštais teiginiais.

Ruošiant publikaciją pagrindinis šaltinis buvo 1961–1963 m. Medininkų pilies archeologinių tyrinėjimų ataskaitos, saugomos Kultūros paveldo centro ir Paminklų restauravimo instituto archyve, ir tyrinėjimų metu rasti archeologiniai radiniai (Mekas, 1961š, 1962š, 1963š). Po Medininkų pilies tyrinėjimų archeologinius radinius, kurių didesniąją dalį sudaro įvairios paskirties buitinė keramika ir kokliai, K. Mekas laikė savo bute. 1974 m. radiniai pateko į Kauno paminklų restauravimo ir projektavimo instituto saugyklos, o 1999 m. kartu su visais Kauno senamiesčio archeologinių tyrinėjimų radiniais buvo perduoti į Nacionalinį M. K. Čiurlionio muziejų. Išlikusius archeologinius radinius sudaro trys jų grupės. Viena radinių grupė turi inventorinius numerius nuo 1 iki 144 ir apima 1961–1962 m. tyrinėjimų metu surinktus radinius. Inventorinant radinius kai kada atskiros radinių grupės turi po kelis ar net keliolika tų pačių numerių, todėl radinių skaičius yra žymiai didesnis. Deja, kai kurie radiniai neišliko, bet jų yra tik keli vienetai. Pats radinių sąrašas prie ataskaitų nėra pridėtas ir apie jų priklausymą vienai ar kitai tyrinėtai Medininkų pilies vietai ir kultūriniam sluoksniui galima atsekti tik pačiame ataskaitų tekste. Kitą radinių grupę sudaro nesuiventorinti 1963 m. tyrinėjimų metu rasti radiniai. Tačiau prie atskirų radinių grupių yra pridėti ranka braižyti planeliai su tirtos pilies vieta ir daugeliu atvejų nurodytas kultūrinis sluoksnis, kuriame buvo rasti radiniai. Trečią, labai nedidelę, radinių dalį sudaro radiniai be jokių radimvietės metrikų.

Palyginti plačioje LDK pilių architektūrinių, istorinių ir archeologinių tyrinėjimų bibliografijoje pagrindinis dė-

mesys skiriamas istorinei ir architektūrinei pilių ir jų kompleksų raidai ir juose rastiems objektams, o patiems radiniams yra skirta labai nedaug dėmesio. Tą patį galima pasakyti ir apie neseniai išleistą leidinį apie Lietuvos pilių archeologiją, kurioje apibendrinta kelių dešimčių metų Lietuvos pilių archeologiniai tyrinėjimai ir jų istorija (Lietuvos, 2001). Kaip maloni išimtis yra dr. J. Poškienės straipsniuose paskelbta ir daktaro disertacijoje apibendrinta Senųjų ir Naujųjų Trakų pilių ir miesto viduramžių keramika (Poškienė, 1996, 1999, 2002a, 2002bš, 2004) bei G. Vaitkevičiaus darbas apie Vilniaus keramiką (Vaitkevičius, 2004).

Šiuo metu mūro atsiradimas ir mūrinių pilių statybos pradžia yra bene svarbiausia ir galutinai neišspręsta Lietuvos kasteologijos problema (Zabiela, 2001, p. 12). Turimi istoriniai šaltiniai apie pirmąsias mūrines vakarinės LDK dalies pilies, išskyrus pirmąją Kauno pilį, yra fragmentiški ir leidžia, pasitelkiant šalutinius ir netiesioginius įrodymus, laisvai interpretuoti bei manipuliuoti erdve ir laiku priklausomai tik nuo tyrinėtojo išankstinio nusistatymo. Ypač tai pasakytina apie aptvarines Medininkų, Lydos ir Krėvos pilies, kurios ir paskutinėse publikacijose, nesant jokių patikimų istorinių šaltinių, atkakliai datuojamos XIII pabaiga–XIV a. pradžia (Mikulionis, 1994, p. 39–48; Dziarnovich, 2004, p. 49–54; Glemža, 2004, p. 93–96). Todėl esant tik fragmentiškiems ir mažai informatyviems istoriniams šaltiniams, materialūs šaltiniai, t. y. archeologinių tyrinėjimų metu rasti radiniai tampa bene svarbiausiu tyrinėtų objektų datavimo pagrindu. Kaip yra rašęs prof. J. Kruppė, materialūs šaltiniai nuo savo pagaminimo dienos iš esmės nebuvo falsifikuojami, ko nepasakys apie amžiną žmogaus polinkį iškreipti esamą padėtį, todėl ir galima pasakyti, kad archeologiniai šaltiniai visada yra „sąžiningi“ (Kruppe, 1981, p. 10).

Tačiau reikia atvirai pasakyti, kad šiuo metu archeologinių šaltinių panaudojimas yra labai problemiškas, ypač turint omeny XIII–XV amžius. Antroje XX a. pusėje sukaupta minėto laikotarpio archeologinė medžiaga daugiausia, be dr. J. Poškienės ir dr. G. Vaitkevičiaus darbų, yra pirminio apdorojimo stadijoje, atskiro radinio ar jų kompleksų datavimo ribos geriausiu atveju siekia kelis dešimtmečius, dažniausiai – pusę ar daugiau amžiaus. Tokia datavimo skalė visiškai patenkina, yra objektyvi ir pageidautina priešistorinių laikų tyrinėtojų. Tačiau XIII–XV a. laikotarpis LDK istorijoje yra toks dinamiškas, pilnas įvykių ir radikalių pasikeitimų, kad toks platus radinių datavimas nebetinka, nes neatsako į daugelį kiekvienam šio laikotarpio tyrinėtojų rūpimų klausimų arba leidžia padaryti toli į vieną ar kitą pusę nutolusias išvadas. Šios problemos sprendimą pagreitintų tik kuo gausesnė turimų materialinių šaltinių publikacija, apimanti tiek atskirų ob-

jektų, tiek ir atskirų regionų tyrinėjimų metu sukaupia medžiagą. Šią spragą, nors ir labai maža dalimi, norėta užpildyti ruošiant Medininkų pilies 1961–1963 m. archeologinių tyrinėjimų publikaciją.

Medininkų pilis stovi 32 km į rytus nuo Vilniaus, pietinėje Minsko kelio pusėje, pelkėtoje žemumoje. Pilies mūrai užima apie 2 ha plotą, o su apsauginiais grioviais ir pylimais – apie 6,5 ha (čia ir toliau iš – Mekas, 1964, p. 29–32; Jurginis, 1971, p. 169–184). Pilies sienų perimetras – 565,5 m. Tai pati didžiausia aptvarinė vakarinėje LDK teritorijoje pastatyta mūrinė pilis. Išlikusių pilies sienų aukštis yra 8–12 m, bet po pastatymo jos galėjo siekti 14–15 m. Prie pamatų sienos storis 1,8–1,9 m, viršuje – 1,4–1,6 m. Pilies šiaurės rytų kampe ir pietinės sienos viduryje buvo du bokštai. Šiaurės rytų bokštas buvo penkių aukštų, kurių keturi turėjo medinius perdengimus, penktas – plytinių skliautą. Pietinis bokštas buvo pastatytas pietinės sienos išorėje. Pilies pradiniam variante buvo ketveri, po vieną kiekvienoje pilies sienoje, įrengti įvažiavimo vartai. Šiaurinėje ir pietinėje sienoje vartai buvo sumūryti vakarinėje šiaurinio ir pietinio bokšto pusėje, apie 5 m aukštyje nuo kiemo paviršiaus. Pilies kiemo lygyje dar dveji vartai su bokštais buvo įrengti pilies rytinėje ir vakarinėje sienoje.

Pirmą kartą Medininkų vardas yra paminėtas M. Strijkovskio kronikoje 1311 ir 1313 m. Dusburgo ir Jerošino kronikose Medininkai kaip karo žygio tikslas minimi 1320 m. Kryžiuočių ordino 1385 m. suruoštą didelį karo žygį į Ašmenos žemę paminint ir Medininkus aprašo Torunės analai, Detmaro, V. Marburgiečio ir Posilgės kronikos, tačiau nė vienoje apie pilį nekalbama. Vadovaujant Vytautui Medininkų sritis buvo puolama ir 1392 m., bet nei apie pilį, nei apie kokį nors susirėmimą prie jos jokių žinių kronikose nėra. Pirmą kartą Medininkų pilis paminėta 1402 m. Posilgės kronikoje, kada kryžiuočiai, neįstengę paimti Vilniaus, žygiavo į Ašmenos ir Šalčininkų žemę, o pakeliui sudegino Medininkų pilį. Nuo to laiko pilis yra žinoma istoriniuose šaltiniuose, čia Vytautas 1415 ir 1426 m. parašo du laiškus, vadindamas Medininkus savo pilimi. XV a. antroje pusėje Lietuvos Metrikoje Medininkai įvardijami kaip valsčius, o 1514 m. – kaip eilinis Vilniaus apskrities dvaras. Imperatoriaus pasiuntinys Heberšteinas, 1517 m. grįždamas iš Maskvos, savo kelionės dienoraštyje parašo, kad Medininkai yra mažas miestelis su apleista pilimi. XVI a. viduryje pilis dar laikoma didžiojo kunigaikščio nuosavybe, bet nei karinės, nei administracinės funkcijos nebeatlieka.

J. Jurginio nuomone, Medininkų pilis buvo pastatyta po 1385 m., o didžiausią reikšmę ji turėjo XIV a. pabaigoje ir XV a. pradžioje. Tai, kad 1387 m. Medininkuose įsteigta parapija, lyg ir rodytų, jog Jogaila Medininkams teikė išskirtinę reikšmę ir tuo metu čia galėjo būti statoma

ar jau buvo pastatyta mūrinė pilis. Nors Lietuvos metraščiuose pilis paminima tik vieną kartą pasakojant apie Vytauto žygius, bet nėra siejama su kurio nors kunigaikščio ar didiko vardu. Suabejojama ir pačios pilies pastatymo tikslingumu, argumentuojant, kad kryžiuočiai ją pradėjo puldinėti gana vėlai, nes kelią jiems pastodavo Gardino, Merkinės, Trakų ir Vilniaus pilys. Abejojama ir gynybos nuo mongolų puolimų versija (Jurginis, 1971, p. 173, 178).

K. Mekas savo straipsnyje apie Medininkų pilį tiek Medininkų, tiek aptvarines Kauno, Lydos ir Krėvos pilies datuoja XIII a. pabaiga ir XIV a. pradžia (Mekas, 1964, p. 32). Jį palaikė ir architektūros istorikai, remdamiesi Baltarusijos pilių tyrinėtojų išvadomis, rasdami analogijų su Livonijos XIII a. pilimis, išvelgdami atskiruose konstrukcijų elementuose net romaninę įtaką, mūro technikos, plytų formato ir rišimo archajiškumą (Абрамаускас, 1963, p. 73–105; Mikulionis, 1994, p. 39–48; Kitkauskas et al., 1993, p. 1–4).

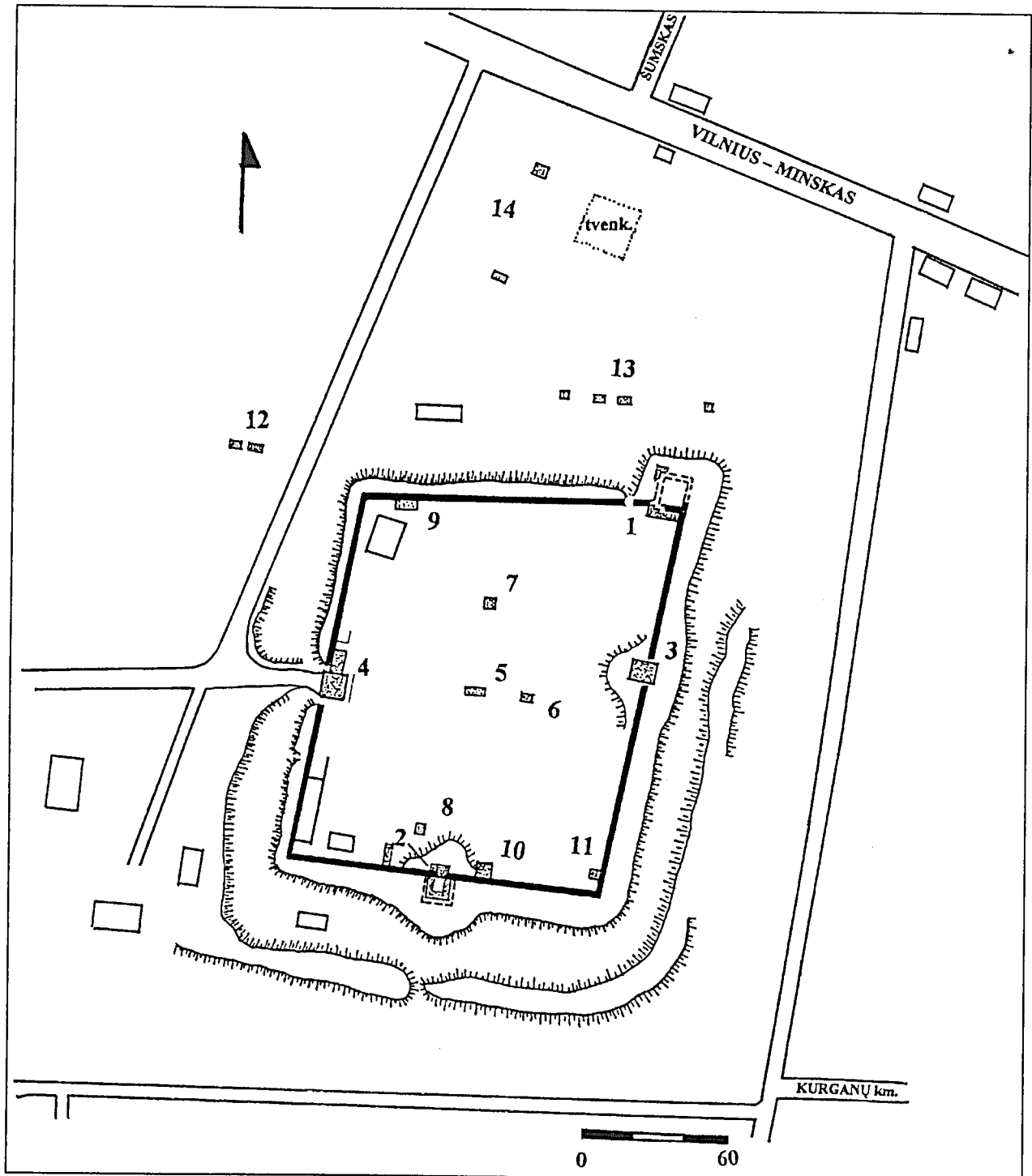
1961–1963 M. MEDININKŲ PILIES ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI

Šiaurinis bokštas

1961 m. buvo pradėti šiaurinio Medininkų pilies bokšto archeologiniai tyrinėjimai (Mekas, 1961, p. 2–10). Tuo metu penkių aukštų pilies bokšto buvo likęs tik pietryčių kampas, kitos sienos išliko tik iki antro aukšto pradžios. Griuvėnų dengė visą pirmąjį aukštą ir dalį išlikusių antro aukšto sienų, jų sluoksnis siekė 3,5–6 m, nors didelė dalis griuvėnų šiaurinėje ir pietinėje bokšto pusėje buvo išvežta tiesiant Vilniaus–Ašmenos plentą. Išlikusių bokšto sienų būklė buvo labai bloga, viduje daug kur buvo išbyrėjusi apdaila, visiškai sukiužęs pietinėje bokšto sienoje esantis laiptų narvelis.

1961 m. buvo atkasta pietinė bokšto siena (1:1 pav.). Iš kiemo pusės ją dengė apie 4 m storio griuvėnų kalnas. Viršutinį, apie 2–2,5 m storio, griuvėnų sluoksnį sudarė įvairaus dydžio apdailos ir užpildo lauko rieduliai, kalkių skiedinys, pilka žemė ir palyginti retos plytų nuolaužos. Apatinio, iki 1,5 m storio, griuvėnų sluoksnio sudėtis kiek kita: jame vyrauja plytų laužas ir kalkių skiedinys, didesnių lauko riedulių pasitaiko rečiau. Šios griuvėnų susidarymą palaipsniui yrant viršutinei bokšto daliai, kurios paviršiai ir buvusios angos buvo sumūryti iš plytų. Griuvėnų sluoksnyje rastos tik kelios puodų sienelių šukės.

Po griuvėnomis rastas buvęs kiemo paviršius, kurį sudaro 20 cm storio pilko juodžemio sluoksnis, gulintis ant kalkių skiedinio ir plytų nuoskalų sluoksnio, susidariusio bokšto statybos ar jo remonto metu. Bokšto pirmo aukšto durų angos apačia yra 30–40 cm aukščiau kiemo lygio.

1 pav. 1961–1963 metų Medininkų pilies tyrinėjimų planas. 1–14 – tyrinėtos vietos. A. Žalnieriaus brėž.

Bokšto pietinė ir vakarinė sienos statytos kartu su pilies sienomis. Pietinės bokšto sienos ilgis yra 13,10 m, pilies kieme esanti bokšto dalis yra 1,75 m ilgio. Pietinės ir vakarinės kieme esančios sienos paviršius sumūrytas iš lauko riedulių eilių, pietvakarių kampe naudotos ir plytos. Atrodytų, kad plytų mūras bokšto kampuose buvo iki pat viršutinės ištiesai iš plytų sumūrytos bokšto dalies. Bokšto pirmojo aukšto durys yra pietinėje sienoje, 6,50 m atstumu nuo rytinės sienos, jų plotis – 1,87 m. Tyrinėjimų pradžioje manyta, kad pietinėje sienoje esanti laiptinė veda į pirmąjį bokšto aukštą, bet netikėta, kad pirmajame aukšte yra išėjimas į pilies kiemą. Įėjimas į pirmąjį bokšto aukštą už laiptinės angos, vedančios į antrą aukštą, susiaurėja iki 1,31 m pločio. Nors priekinės įėjimo patalpos sienos išmūrytos iš gana skirtingo 255–297x135–160x72–80 mm dydžio plytų, vyraujančios yra 255 mm ilgio plytos. Tokio dydžio plytomis buvo išmūrytas ir įėjimo skliautas.

Pietinėje bokšto sienoje esančios laiptinės plotis yra 80–90 cm, ilgis – apie 7 m. Laiptinės sienos pirmo aukšto lygyje išmūrytos iš skirtingo dydžio plytų. Apatinėje laiptinės dalyje naudotos 280–300x150–155x72–90 mm, viršutinėje dalyje 288–293x141–147x59–60 mm plytos. Plonosiomis, 60 mm storio, plytomis yra išmūrytos ir išorinėse pilies sienose esančios apdailos juostos. Laiptinės pakopų skaičius neaiškus, apatinėje dalyje pakopos sumūrytos iš plytų, viršutinės pakopos – iš lauko riedulių. Valant griuvenas nuo pietinės sienos, vakarinėje jos dalyje buvo aptiktos pakopų liekanos, vedusios aukštyn iš pietinės į vakarinę bokšto sieną, ir išėjimo anga, vedanti į trečiąjį bokšto aukštą. Iš antro į trečiąjį aukštą buvo einama per pietinės sienos antrame aukšte buvusį laiptų narvelį, vedantį į vakarinę sienos dalį. Čia pakopos buvo iškaltos lentomis. Toliau vakarinėje sienoje buvusią laiptinę buvo patenkama į trečiąjį bokšto aukštą. Dalis buvusių perėjimų į ketvirtąjį ir penktąjį bokšto aukštus pėdsakų išliko bokšto rytinėje sienoje. Atrodytų, kad laiptinių skliautas buvo sumūrytas iš tašytų lauko riedulių.

Pirmas bokšto aukštas 60–70 cm tarpais buvo perdengtas iki 50 cm gylio į pietinę ir šiaurinę bokšto sienos įmūrytomis 26x28 cm dydžio sijomis (1963 m. tyrinėjimų ataskaitoje rašoma, kad perdangos sijos pirmame aukšte buvo įmūrytos į rytinę ir vakarinę bokšto sieną (Mekas, 1963š, p. 2). Šis, atrodytų, nesupratimas paaiškinamas straipsnyje apie Medininkų pilį, kad pirmieji keturi bokšto aukštai turėjo kryžminius medinių sijų perdengimus (Mekas, 1964, p. 30–31).

1993 m. baigiant tyrinėti šiaurinį bokštą ir išvalius pirmąjį jo aukštą, nustatyta, kad perdengimo sijos buvo klotos dviem eilėmis. Apatinėje eilėje buvo dvi, viršutinėje – aštuonios sijos, o jų skerspjūvis yra tik apie 15x15 cm (Kitkauskas et al., 1993, p. 3). Šiuos sijų matmenų skirtumus,

nurodė K. Meko ir N. Kitkausko tyrinėjimų ataskaitose, paaiškinti sunku.

1963 m. ruošiantis konservuoti šiaurinę ir vakarinę bokšto sieną buvo nuvalytas jų paviršius ir atkastas bokšto šiaurės vakarų kampas. Nuvalius sienas paaiškėjo, kad ties antro aukšto grindų lygiu bokšto viduje yra sumūryta 15–16 cm pločio pakopa, susiaurinusi bokšto sienas nuo 2,9–3,0 m pirmame aukšte iki 2,7–2,9 m antrame aukšte. Šiaurinės ir vakarinės sienos vidaus apdaila mūryta iš lauko riedulių, sienų glaistymo pėdsakų nepastebėta. Bokšto sienų išorės apdaila taip pat sumūryta iš lauko riedulių, tačiau apdaila čia buvo išlikusi 2–3 m žemiau negu bokšto viduje.

Prie bokšto šiaurės vakarų kampo iškastoje nedidelėje perkasoje virš pirminio žemės paviršiaus yra susidaręs velėnos sluoksnelis ir supiltas 20–30 cm storio žalsvo molio sluoksnis, iškastas iš bokšto pamatų ar fosos. Bokšto statybos metu šalia pamato yra nubyrėjęs kalkių skiedinio sluoksnelis. Virš kalkių skiedinio bokšto pasienyje supiltas nedidelis pylimėlis, kurį dengia iš bokšto suvirtusios griuvenos. 1963 m. tyrinėjimų metu nustatyti tikrieji šiaurinio bokšto apatinės dalies matmenys. Šiaurinės sienos ilgis yra 15,10–15,15 m, vakarinės bokšto sienos ilgis iki pilies šiaurinės sienos yra 10,10 m, bendras ilgis – 13,70 m. Rytinės bokšto sienos ilgis – 14,25 m.

Bokšto vidaus ir išorės griuvenose rasta „vienuolių“ tipo čerpių nuolaužų, kuriomis buvo dengtas bokšto stogas, penktajame aukšte buvusio skliauto nerviūrinių ir angokraščiams mūryti skirtų su vienu nupjautu kampu figūrinių plytų.

Pietinis bokštas

Pietinis, kvadratinis bokštas pastatytas pilies išorėje, beveik ties pačiu pietinės sienos viduriu (1:2 pav.). 1961 m. pradėjus bokšto tyrinėjimus jo liekanos priminė kraterį. Abiejose pietinės sienos pusėse bokšto vietoje buvo susidaręs bokšto griuvenų kalnelis, kuriame pilies sienų išorėje esančioje duobėje buvo matyti baigiančios nykti bokšto pirmojo aukšto sienos. Išorinė sienų apdaila laikėsi tik spaudžiama aplink esančių griuvenų ir žemių. Bokšto liekanos labai nukentėjo II pasaulinio karo metu, kada vokiečiai jame naikino apylinkėse surinktus nesprogusius artilerijos sviedinius, minas ir bombas.

1961 ir 1963 m. tyrinėjimai buvo susiję su pietinėje pilies sienoje esančios bokšto durų angos ir išlikusių bokšto sienų konservavimu (Mekas, 1961š, p. 20–23; 1963š, p. 5–6). Dar 1954–1955 m. matuojant pilį buvo atkasta durų angos sąrama ir viršutinė angokraščių dalis, o konservuojant ji buvo visiškai atkasta iš kiemo ir bokšto pusės (1:2 pav.). Pradžioje manyta, kad durų sąrama buvo su-

mūryta iš skaldytų lauko riedulių, tačiau atkasus duris nustatyta, kad durų angos šonai sumūryti iš plytų. Greičiausiai ir durų sąrama buvo plytinė, o akmeninis suskliautimas buvo sumūrytas virš plytų. Durų angos vietoje pilies pietinės sienos storis yra 1,70 m, angos plotis – 1,3 m, durų aukštis nuo plytomis iškloto slenksčio iki akmeninės sąramos yra 2,3 m. Abiejose durų angos pusėse esančios užkarpos leidžia manyti, kad įėjime į bokštą buvo dvejose durys, vienerios kieme, kitos – bokšto viduje.

Konservavimo darbų metu buvo atkastas ir nustatytas bokšto vidaus perimetras. Šiaurinės sienos ilgis yra 5,92 m, rytinės – 6,59 m, pietinės – 5,87 m, vakarinės – 5,39 m. Bokšto rytinės ir vakarinės sienų apatinės dalys yra pristatytos prie pilies pietinės sienos. Tai rodytų, kad bokštas buvo pradėtas statyti vėliau už pilies sieną. Tačiau tai, kad jį buvo numatyta statyti, rodo iš karto pietinėje pilies sienoje išmūryta bokšto durų anga. Be to, konservavimo darbų metu pilies pietinės sienos išorėje rasti mūrijimo pėdsakai, rodantys, kad nuo antro aukšto pietinio bokšto sienos jau buvo mūrijamos kartu su pilies siena. Trijose bokšto pirmo aukšto sienose išliko šviesolangių pėdsakai. Jų išsidėstymas sienose leistų galvoti, kad šios angos galėjo tarnauti ne tik apšvietimui, bet ir gynybai. Tačiau bokšto sienų išorėje yra supiltas pylimas, kuris bokšto sienas ir švieslangius uždengia visame pirmo aukšto lygyje. Lieka neaišku, ar pylimas buvo supiltas užbaigus bokšto statybą, ar vėlesnių rekonstrukcijų metu.

Tyrinėjimų ataskaitoje rašoma, kad konservuojant bokšto sienas buvo išmūryti bokšto pirmo aukšto perdangos sijų lizdai, nors jokių jų pėdsakų nė vienoje bokšto sienoje nerasta. Tik tarp bokšto vakarinės ir rytinės sienos, ties šiaurinės sienos viduriu, naujai išmūrytų sijų lizdų lygyje, buvo aptikti įmūryto apvalaus, 20–25 cm skersmens pušinio rąsto lizdas.

Konservavimo darbų metu buvo perkasti tik viršutiniai griuvenų sluoksniai.

Pietiniai aukštutiniai vartai

Jau 1961 m., pilies tyrinėjimų pradžioje, prie pietinio bokšto pilies pietinėje sienoje esančios išlaužos mūre buvo pastebėta plytų, kurios paprastai buvo naudotos mūrijant angokraščius. Ardant vėlyvesnį užmūrijimą buvo rasti aukštutinių vartų apatinės dalies angokraščiai, iš kurių buvo išlikę dvi sumūrytos akmenų eilės, ir pavartės akmenyse iškalti bėgūnų guoliai. Rytinio vartų angos šono viduryje išliko dvi angos apdailos plytų eilės. Medinio slenksčio pėdsakų nerasta. Išorinėje vartų angos pusės tarpuvartės apačioje sumūrytuose akmenyse tai pat nerasta ir pakeliamų vartų ašiai skirtų guolių, kokie rasti šiauriniuose pilies

vartuose. Vartų angos apačia yra apie 5,5 m aukščiau buvusio pilies kiemo lygio.

Atkasus išorinę pavartę nustatyta, kad po 40–60 cm storio sienų griuvenų sluoksniu yra prie pietinės sienos supilto pylimo paviršius, beveik sutampantis su vartų angos apačia. Pagal gautus duomenis reikėtų galvoti, kad pylimas buvo supiltas pilies statybos metu. Todėl darosi neaiškus pilies statytojų sumanymas, nes aukštutiniai vartai šiuo atveju praranda savo pranašumą ir tampa taip pat prieinami, kaip ir žemutiniai vartai. Tokio pylimo nėra prie pilies šiaurinių aukštutinių vartų. Ant pylimo paviršiaus guli ryškus degėsių ir smulkių griuvenų sluoksnelis. Degėsių pėdsakai ir apdegusio molio sluoksnelis buvo aptikti ir vakariniame vartų angos šone. Po gaisro vartai buvo užmūryti naudojant plytų laužą. Galbūt tuo pat metu prie pietinio bokšto ir buvo supiltas žemių pylimas, uždengęs jo pirmąjį aukštą, nors tam prieštarauja virš pylimo esantis degėsių sluoksnelis. Antrą kartą vartų anga buvo netvarkingai užmūryta lauko rieduliais. Greičiausiai tai buvo padaryta XVIII–XIX a., pastačius mūrinius tvartus pilies kiemo pietvakariniame kampe.

1961 m. pilies kieme po pietinių vartų anga buvo atkasta 1,4 m storio ir 7,45 m ilgio siena, kurios pietinis galas yra priglaustas, bet nesujungtas su pilies siena, ir rodantis, kad rasta siena buvo pastatyta vėliau. Pradžioje buvo galvojama, kad tai yra XIX a. pastatyto mūrinio tvarto rytinės sienos liekanos. Tačiau kitos tvarto sienos buvo pastatytos iš plytų, o rytinė siena, panašiai kaip ir pilies sienos, yra sumūryta iš stambių lauko riedulių eilių. Todėl ir kilo įtarimas, kad rytinė tvarto siena yra susijusi su pilies įrenginiais ir tik vėliau buvo naudota ūkio tikslais. Iš pradžių manyta, kad ši siena galėjo būti tilto, vedusio į aukštutinius pietinius vartus, pamato liekanos. Tačiau 1963 m. nustačius tikslų pietinių aukštutinių pilies vartų vietą paaiškėjo, kad vartų papėdėje esanti siena stovi tiesiai ties vartų angos viduriu, todėl jos paskirtis liko neaiški, nors neatmestina prielaida, kad pilies kieme esantis mūras galėjo būti susijęs ir aukštutiniaisiais vartais. Prie šiaurinių aukštutinių vartų 1963 m. kasant kalkių duobę buvo rastos kelios 20–30 cm skersmens stulpaviečių vietos, kurias galima būtų priskirti tilto, vedusio iš pilies kiemo į aukštutinius vartus, atramų liekanoms (Mekas, 1963š, p. 17).

Taip pat buvo nustatyta, kad nuo buvusio žemės paviršiaus pietinės pilies sienos pamatai buvo įgilinti per 0,9–1,10 m ir neturi praplatinimo, o pamatinė dalis yra tik kiek atsikišusi nuo sienos mūro. Tokius negilius pamatus pateisina čia esantis labai kietas su smulkiais lauko rieduliais geologinis molio sluoksnis. Tai bene patys negiliausi pilies sienų pamatai.

Tiek šalia tyrinėtose neaiškios paskirties sienos, tiek prie pietinės pilies sienos po griuvenomis buvo rasta

XVIII–XIX a. šiukšlių duobė. Jos dugne rasti eilėmis sukloti lauko rieduliai, kurie primena be kalkių skiedinio padarytas pertvaras. Kadangi tyrinėjimų metu nebuvo rasti akmenų eilių galai, pertvarų paskirtis lieka neaiški. Šiukšlės piltos sluoksniais, juos sudaro iš sienų išbyrėję akmenys, plytų laužas, degtas ir žalias molis, įvairių žemių mišinys. Juose rasta XVIII–XIX a. buitinės keramikos ir stiklinių butelių, olandiško tipo čerpių šiukšlių, plokštinių, lygiu paviršiumi, baltai glazuruotų koklių fragmentų.

Rytinių vartų bokštas

Prie rytinės pilies sienos, apie 65 m į rytus nuo šiaurinio bokšto, buvo apie 2 m aukščio ir 8–9 m pločio griuvenų kalnelis. Kadangi šioje vietoje rytinė siena buvo išgriuvusi, galvota, kad griuvenų kalnelis susidarė suirus rytinei sienai. 1961 m. konservuojant rytinę pilies sieną ir atkasinėjant jos liekanas, buvo aptikti dviejų statmenai į pilies sieną besiremiančių sienų galai (1:3 pav.). Atrasto statinio tyrinėjimai vyko 1961–1962 m. (Mekas, 1961š, p. 10–19; 1962š, p. 2–13). Po 1961 m. tyrinėjimų, ne visiškai išvalius statinio vidų, buvo darytos prielaidos, kad prie rytinės pilies sienos stovėjęs statinys tiesiogiai su gynyba nieko bendra neturėjo ir kad tai ūkinio arba gyvenamojo pastato liekanos (Mekas, 1961š, p. 11–19). Rastas statinys 1961 ir 1962 m. ataskaitose vadinamas rytinių vartų bokštu.

1962 m. visiškai išvalius statinio vidų, išlikusioje apie 4 m aukščio rytinėje pilies sienoje buvo rasta užmūryta smailiaarkė vartų anga, esanti tarp statinio šiaurinės ir pietinės sienos. Vartų angos aukštis yra 2,9–3 m, apatinės dalies plotis – 2,45 m. Angos sąrama ir šonai yra išmūryti iš skirtingo dydžio plytų. Sąramai naudotos 290–30x150–155x75–80 mm, angokraščiams – 300–330x155–162x70–80 mm dydžio plytos. Rytinė pilies siena vartų vietoje yra suploninta nuo visos sienos 2 m storio iki 1,65 m. Toks sienos susiaurinimas patvirtina, kad vartų bokštas buvo pastatytas kartu su pilies sienomis. Vartų angokraščiuose nerasta jokių vyrių ar bėgūnų pėdsakų. Tai rodytų, kad vartai buvo ne suveriami, bet vertikaliai pakeliami suplonintos rytinės pilies sienos nišoje, o pakėlimo mechanizmai buvo įrengti vartų bokšto antrame aukšte. Tačiau gali būti, kad vartų pakabinimo konstrukcijų liekanų nerasta ir todėl, jog vartų angą buvo nuspręsta užmūryti jau statybų eigoje ir jos tiesiog nebuvo įrengtos.

Vartų anga iš kiemo pusės buvo užmūryta dideliais lauko rieduliais, išorėje užversta smulkesniais akmenimis ir užpilta žemėmis. Šie žemės sluoksniai kelia įtarimą, ar vartų anga buvo užmūryta prieš supilant rytinės pilies sienos išorėje esantį pylimą, juo labiau kad pylimas ir vartai užpilti tokiu pat pilku šlynu, iškastu iš gynybinio griovio.

Be to, atkasti vartų angokraščiai rasti be aiškesnių nusidėvėjimo žymių. Visa tai leistų daryti išvadą, kad vartai buvo užmūryti baigiant pilies statybos darbus.

Atkasto rytinių pilies vartų bokšto liekanas sudaro stačiakampis, ilguoju šonu prie rytinės pilies sienos kieme stovintis statinys. Jo ilgis išorėje yra 8,40 m, plotis – 4,70 m. Vidaus patalpos dydis yra 5,45x3,95 m (1961 m. pilies tyrinėjimų ataskaitoje nurodyti kiti bokšto matmenys. Galbūt šiuos skirtumus paaiškina tai, kad 1961 m. rytinių vartų statinys nebuvo visiškai ištirtas. – A. Ž.).

Ataskaitoje, matyt, yra nurodytas patalpos vidaus plotis, esantis tarp šiaurinėje ir pietinėje bokšto sienose buvusių nišų. Be nišų patalpos plotis turėtų būti apie 4,5 m. Bokšto liekanų šiaurinė ir rytinė sienos išmūrytos kartu su rytine pilies siena, vakarinė siena pristatyta užmūrijus rytinių vartų angą ir pasikeitus statinio paskirčiai. Šiaurinės sienos storis yra 1,90 m, pietinės – 2,10 m. Jų pamatai įžeminti iki 1,3–1,4 m gylio. Pačios sienos išorėje sumūrytos iš lauko riedulių eilių, panaudojant vidutiniškai vienu trečdaliu mažesnius negu rytinėje pilies sienoje akmenis. Sienų vidinė pusė sumūryta iš 290–295x145–155x80 mm dydžio plytų, naudojant vėdinį plytų rišimo būdą.

Patalpos viduje, šiaurinėje ir pietinėje sienoje, buvo išmūrytos 50 cm gylio nišos, perdengtos iš plytų sumūryta sąrama. Sąramų plytų dydis toks pat kaip ir sienų. Nišų apačia yra apie 40 cm aukščiau aslos paviršiaus. Nišų paskirtis nėra aiški, iš vienos pusės jos padidino patalpos plotą ir papuošė statinio patalpos interjerą, iš kitos pusės, nesumažindamos sienų konstruktyvinio atsparumo, sutaupė statybinių medžiagų.

Užmūrijus rytinius vartus tarp vartų statinio šiaurinės ir pietinės sienos galų buvo sumūryta vakarinė siena. Jos storis yra 1,10 m, pamatai vos įleisti į žemę, su kitomis sienomis ji nesurišta, bet prie jų priglausta. Sienos išorinė ir vidinė pusės sumūrytos iš įvairiausio dydžio lauko riedulių, nesilaikant horizontalių plytų eilių.

Tik pietiniame sienos gale esančių durų angokraščiai sumūryti iš tokio paties dydžio kaip šiaurinėje bei pietinėje sienoje esančių plytų. Plytų mūro išliko ir viršutinėje sienos dalyje. Ten rasta keletas neįprasto dydžio plytų: 400–430x220–230x50 mm. Pavienių tokio dydžio plytų buvo šiaurinio bokšto griuvenose, jos pastebėtos ir rytinėje pilies sienoje. Durys yra 1,10 m pločio, iš vidaus ir išorėje angoje yra dvejų durų užkarpos. Patalpos sienose nebuvo langų ar švieslangių, ant pirmosios aslos nerasta krosnių ar židinių pėdsakų. Visa tai rodytų, kad po rekonstrukcijos pirmame statinio aukšte buvo įrengtos gerai apsaugotos ūkinės paskirties ar net kalėjimo patalpos. Kokie pakeitimai buvo padaryti viršutiniuose vartų statinio aukštuose, galime tik spėlioti.

Vartų bokšto liekanas dengė 3,5–2,5 m storio įvairios sudėties sluoksnių klodas. Didesniąją klodo viršutinę dalį

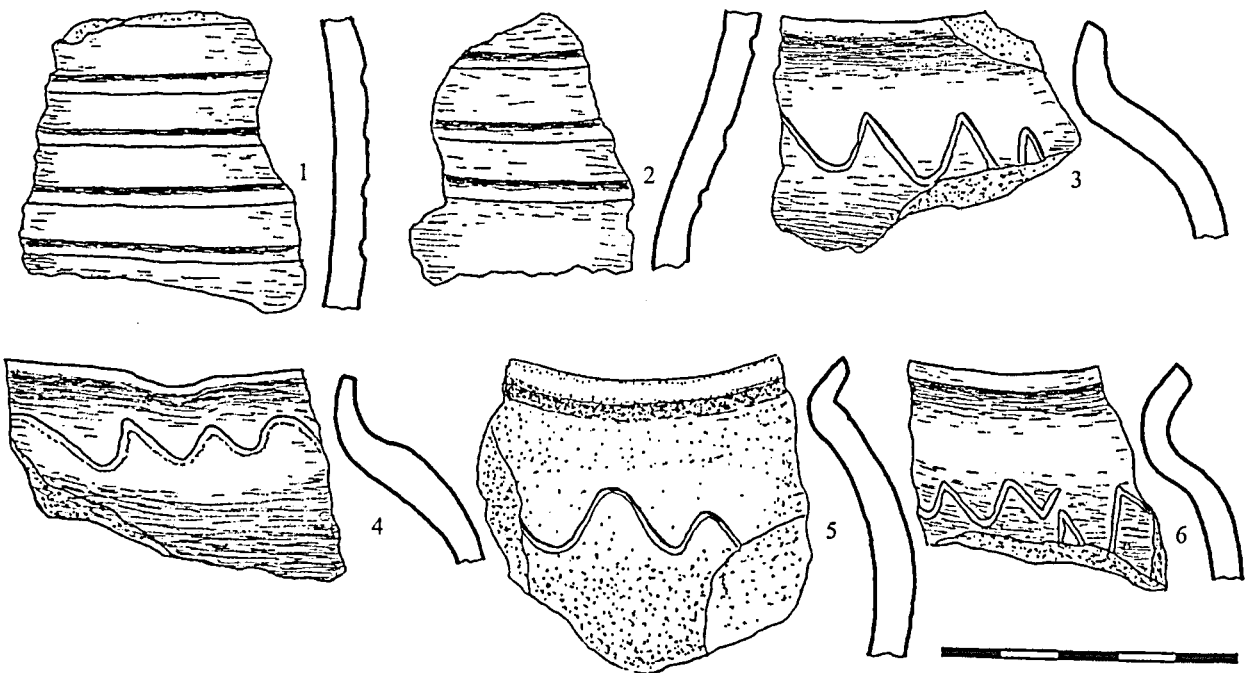
sudarė mūro griuvenos, apdailos ir vidaus užpildo akmenys, plytų laužas, kalkių skiedinio trupiniai, maišyta žemė. Griuvenų sluoksniai susidarė jau visiškai nebepriziūrint pilies mūrų ir griūvant tiek vartų statiniui, tiek pilies rytinei sienai. Plytų laužo daugiausia rasta prie statinio pietinės ir šiaurinės sienos išorėje, rodančio, kad viršutinės vartų bokšto dalies apdailoje buvo sumūryta daugiau plytų.

Tik apatinėje apie 1,3 m storio sluoksnių klodo dalyje susiklostė aiškiai vienas nuo kito besiskiriantys kultūriniai sluoksniai, susidarę tiek vartų statinio viduje, tiek jo išorėje.

Šiaurinėje statinio pusėje, pilies kieme po griuvenomis buvo rastas 30–50 cm storio tamsiai pilko juodžemio sluoksnis, kurio paviršiuje pasitaiko metalo lydymo šlako pėdsakų (1961 m. tyrinėjimų ataskaitoje šis sluoksnis vadinamas „tamsiomis sąnašomis“ (Mekas, 1961š, p. 16–17). Po juodžemio sluoksniu supiltas 30–40 cm storio pilko šlyno sluoksnis, iškastas iš po pilies sienų ir vartų statinio pamatų. Palei pilies ir bokšto sienas šlyną dengia 3–10 cm storio kalkių skiedinio ir smulkios akmens skaldos mišinio sluoksnelis. Tai statybinės nuobiros, susidariusios stant pilies mūrus, tolstant nuo mūrų sluoksnis plonėja ir išnyksta už poros metrų nuo sienų. Pirminį žemės paviršių sudaro 5–10 cm storio pilkos, humusingos dirvos ar velėnos sluoksnis, neturintis aiškios ribos su žemiau esančiu pilko šlyno sluoksniu. Jame jokių žmonių veiklos pėdsakų nepastebėta.

Vartų statinio liekanų viduje po viršutinėmis pilies griuvimo metu susidariusiomis griuvenomis užfiksuoti 5 aiškiai vienas nuo kito besiskiriantys kultūriniai sluoksniai. Dalį jų galima susieti su žmonių veikla, dalį – su statinio irimo procesu. Tyrinėjimų ataskaitose šie sluoksniai eilės tvarka numeruojami ir aprašomi skirtingai. 1961 m. tyrinėjimų ataskaitoje kultūriniai sluoksniai numeruojami nuo viršaus į apačią, 1962 m. ataskaitoje – nuo apačios į viršų (Mekas, 1961š, p. 12–15; 1962š, p. 10–13). Straipsnyje remiamasi 1962 m. aprašymu.

Apatinį pirmąjį sluoksnį sudaro plūktas pilkas šlynas, kurio paviršiuje rytų–vakarų kryptimi buvo paklotos medinės grindys. Šlyno aslos paviršiuje buvo rastos į smulkius gabaliukus sutrypto puodo sienelių šukės, kurių paviršius puoštas negiliais, lygiagrečiais įbraukimais (2:1, 2 pav.). Puodo sienelių storis siekia 6–7 mm, molyje įmaišyta smulkiai grūsto akmens kristalų, sijoto žvyro. Vidinėje sienelių pusėje matyti virimo metu susidaręs karbonatų sluoksnelis. Virš supuvusių grindų susiklostė antras 5–10 cm storio smulkių plytų nuoskalų ir tamsiai pilko juodžemio sluoksnis. Jame rasta puodų, dubenų šukių (2:3–6; 3), įtvėriamasis ir kaulinėmis priekiedintomis rankenomis peiliai (4:3–4 pav.). Indų molio masėje yra tik smulkių akmens kristalų ar smėlio liesiklio. Pakraštėliai vertikalus arba lengvai atlenkti į išorę, briaunos įvairiai profiliuotos. Virimo puodai petelių srityje ir ties pakraštėliu puošti banguotų linijų ir zigzagų ornamentu. Ornamentas

2 pav. Rytinių vartų bokštas, puodų šukės. 1–2 – asla, 3–5 – antras sluoksnis. A. Žalnieriaus pieš.

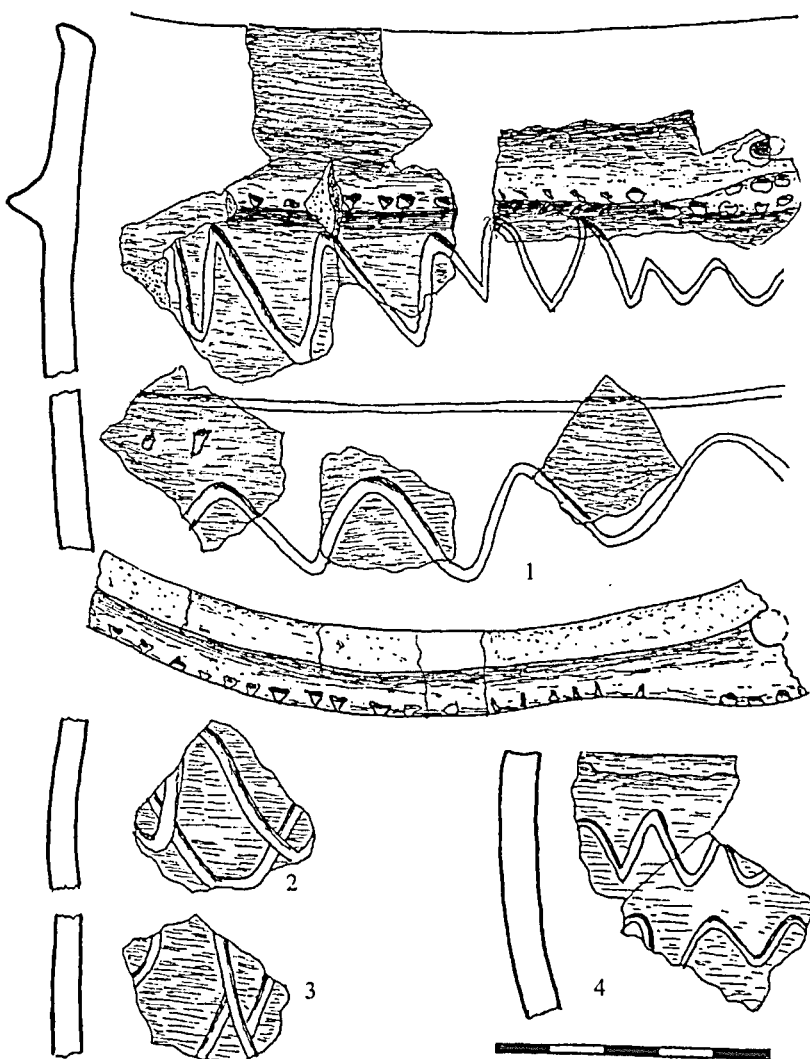
įbrėžtas plonu įnagiu. Išsiskiria dubens šukė, kurios sienelės puoštos prilipdyta trikampio formos molio juostele, joje išpaustomis duobelėmis, keliomis eilėmis banguotų linijų ir horizontalaus įbrėžimo ornamentu. Dubuo juostelės vietoje iš šonų turėjo prilipdytas apvalias rankenėles su vertikaliomis skylutėmis (3:1 pav.). Galbūt dubens apačia papildomai buvo ornamentuota banguotų linijų kombinacijomis (3:2, 3 pav.). Tai bene vienintelis indas, aiškiai išsiskiriantis iš visų iki šiol pilyje rastų keraminių dirbinių.

Trečiasis sluoksnis susidarė jau apleidus rytinių vartų statinį ir prasidėjus laipsniškam jo griuvimui. Jį sudaro 30–40 cm storio griuvenų sluoksnis, kuriame vyrauja plytų duženos. Tarp jų pasitaiko pleišto formos kalkių skiedinio siūlių, iškritusių yrant statinio nišų sąramoms. Tokie intensyvūs irimo procesai galimi tik tuo atveju, jei pastato sienos yra tiesiogiai veikiamos atmosferos pokyčių. Todėl tenka manyti, kad susidarant griuvenų sluoksniui vartų statinys jau buvo be stogo. Sluoksnyje buvo rastos 4 ar 5 virimo puodų šukės, iš kurių tik viena petelių srityje puošta varnelės formos įbraukimais (5:1 pav.). Trijų indų pakraščeliai lengvai atlenkti į išorę, dviejų briauna suapvalinta, dviejų kampuota ir profiliuota (5:1, 4 pav.). Molio masėje yra smulkių akmens kristalų ir smėlio liesiklių. Griuvenose rastas ir iš bronzinės skarodos iškaltas artimos kvadrato formos apkalas, puoštas sferiniu pusrutuliu, apjuostu iškiliais apskritimais. Apkalo kampuose yra keturios kniedijimo skylutės. Iš išlikusios apkalo kniedės galima spręsti, kad apkalas buvo tvirtinamas prie pagrindo, kurio storis yra 4–5 mm (4:1 pav.).

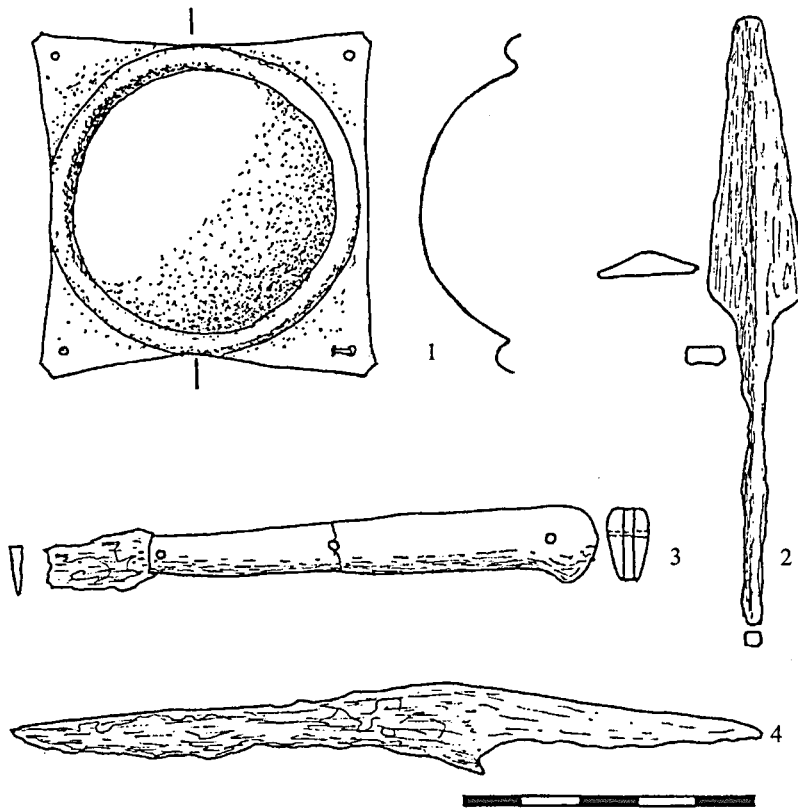
Virš griuvenų sluoksnio yra susiklostęs ketvirtas 20–30 cm storio anglių (degusių? – A. Ž.), pilkos žemės, smulkesnių griuvenų sluoksnis, kuriame rasta smulkesnių bei apskritų ir pailgų geležies šlako gabalų. Toks pat, tik intensyvesnis sluoksnis rastas ir statinio išorėje. Tyrimų ataskaitose geležies šlakas siejamas su geležies lydymu ir jo apdirbimu artimiausioje rytinių vartų statinio aplinkoje (Mekas, 1961š, p. 14; 1962š, p. 11). Ataskaitoje priduriama, kad, vietos gyventojų teigimu, didesni šlako kiekiai randami ir prie buvusio valstybinio ūkio fermų, šiaurinėje plento pusėje, ir kelio į

Kalabundiškes šalikelėse. Šlako gabalų rasta ir baloje tarp pilies ir plento. Tačiau, pagal J. Navasaitį, rastuosius metalo šlako gabalus reikia sieti tik su išlydytos geležies kritės tolesniu apdirbimu kalvės žaizdre (Navasaitis, 2003, p. 87–90).

Vadinamajame „kalvės“ sluoksnyje rasti keramikos fragmentai yra įvairūs savo paskirtimi ir pagaminimo technologija. Pagrindinę dalį sudaro virimo puodų pakraščelių ir sienelių šukės (6–7 pav.). Pagal pakraščelių ir sienelių profiliavimą ir ornamentiką atrodo, kad rastos šukės priklausė 21 skirtingam indui, iš kurių 8 puodai buvo puošti lygiagrečių, banguotų linijų ir zigzagų, įstrižų įbraukimų ornamentu. Lygiagrečiomis linijomis ir įstrižais įbraukimais ornamentuota po vieną indą (6:1, 2 pav.), 6 indai puošti banguotų linijų ir zigzagų ornamentu. Pakraščeliai labai

3 pav. Rytinių vartų bokštas, antras sluoksnis. 1–4 – dubenų šukės. A. Žalnieriaus pieš.

4 pav. Metaliniai dirbiniai: 1 – bronzinės skardos apkalas, 2 – įtviriamasis strėlės antgalis, 10 perkasa, 3–4 – peiliai. A. Žalnieriaus pieš.

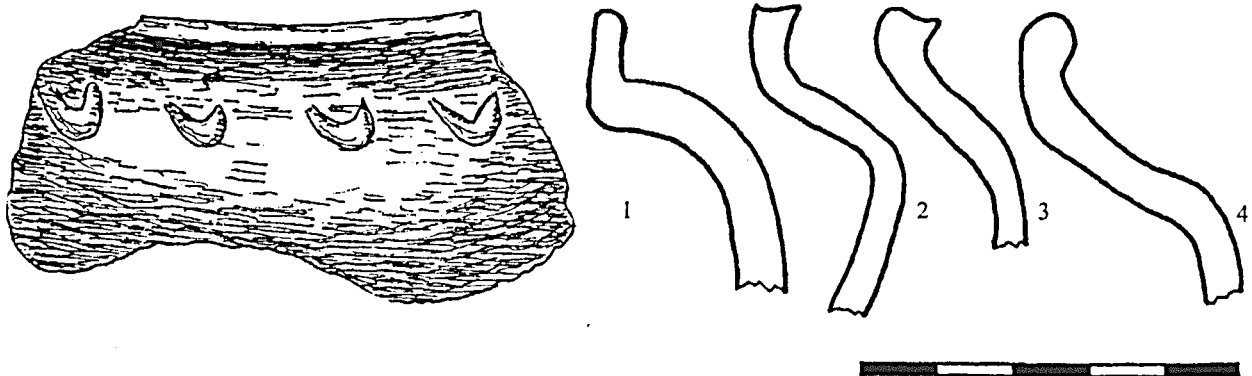
įvairiai profiliuoti, nors didesniąją jų dalį sieja bendras bruožas: pakraštėliai sudaro aiškiai matomą, išsiskiriančią ir, matyt, funkcionaliai reikalingą indo dalį. Kai kurių indų suformuotas iki 2 cm dydžio kaklelis, puoštas zigzago ornamentu (6:4–9 pav.). Nepuoštų virimo puodų dalies pakraštėliai yra „kanopėlės“ formos, atlenkti į išorę ir vertikalūs (7:1–9). Tik kelių indų pakraštėliai profiliuoti pastorinant pačią indo angos briauną (7:11, 13, 14). Iš-

skirtinis yra vertikalus, apie 3 cm ilgio su profiliuota briauna puodynės pakraštėlis. Tai naujo tipo indas tarp tradicinių, maišyti gaminti ir laikyti skirtų indų. Kaip retesnį gaminį galima paminėti ir lipdyto indo dangtelio fragmentą (7:15 pav.).

Kitą keramikos dalį sudaro iš labai gerai paruoštos molio masės nužiestų ir redukciniėje aplinkoje išdegtų indų fragmentai. Tai dviejų ašocių ir neaiškios paskirties indo dugno šukės. Indų sienelių paviršius tamsiai pilkos spalvos, šlifluotas. Vieno ašocio aša tordiruota (7:10 pav.). Tai visiškai nauja ir skirtinga technologija pagaminti indai, priskirtini vadinamajai miestietišškai keramikai.

Tai pat „kalvės“ sluoksnyje buvo rasti du puodyninių, apvalia ir kvadratinė anga koklių sienelių fragmentai. Kokliai nulipdyti iš molio masės su smulkių grūsto akmens kristalų priemaiša, sienelių paviršius nelygus, su horizontaliais apdailinimo įbraukimais. Apvalaus koklio angos briauna atlenkta į išorę, stačiakampė, nežymiai profiliuota iš vidinės pusės, kvadratinio koklio angos briauna horizontali, kampai suapvalinti. Abu kokliai degti oksidaciniėje aplinkoje (8:3, 5 pav.).

Virš „kalvės“ sluoksniu yra susiklostęs penktasis, 30–40 cm storio, žemės ir plytų laužo sluoksnis, susidaręs yrant vartų statinio vidinei apdailai. Patalpos šiaurės vakarų kampe sluoksniu paviršiuje rastos ugniakuro, perstatyto tris kartus, liekanos. Pirmojo ugniakuro išlikęs tik padas, 80x80 cm plote padengtas 5–10 cm storio molio sluoksniu. Molio paviršius apdeges, padengtas pelenų ir degėsių sluoksneliu. Antro ugniakuro padą sudaro 10–12 cm sto-

5 pav. Rytinių vartų bokštas, trečias sluoksnis. A. Žalnieriaus pieš.

rio molio su akmenimis sluoksnis. Ugniakuro įdubimo pakraščiai apdėti didesniais akmenimis. Apie trečiąją ugniakurą ataskaitoje tikslesnių duomenų nėra, tik parašyta, kad įrengus trečiąją ugniakurą buvo paskutinį kartą pasinaudota bokšto patalpa. Antrojo židinio pelenuose buvo rastos virimo puodo šukės, puoštos zigzagų ornamentu ir niekuo nesiskiriančios nuo šukių, rastų „kalvės“ sluoksnyje (6:6 pav.). Galima tik pažymėti, kad puodo šukės pelenuose redukavosi, įgaudamos šviesiai pilką spalvą. Atrodytų, kad ugniakuras buvo skirtas šildymui ar maistui gaminti, nes, be pelenų ir degėsių, jokių kitų gamybinių atliekų nerasta.

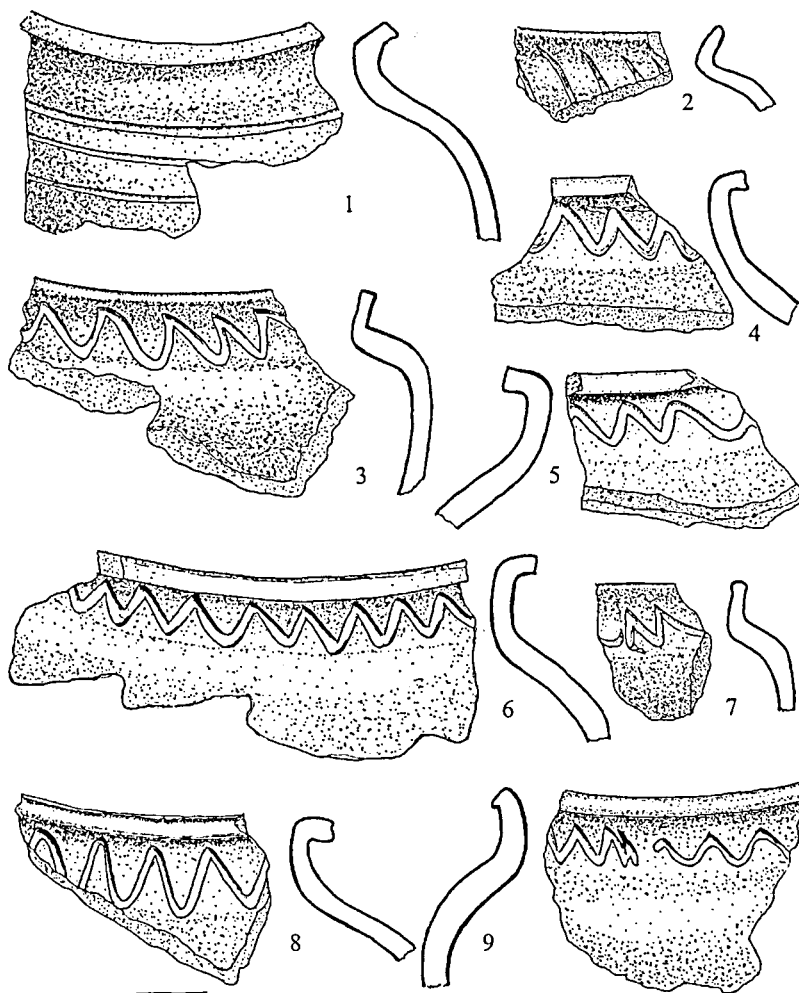
Pirmame ir penktame sluoksnyje rastos keramikos šukės 1961 ir 1962 m. tyrinėjimų ataskaitose datuojamos XV a. antrąja puse – XVI a.

Viršutinis griuvenų sluoksnis susidarė jau griūvant bokšto ir pilies sienoms. Jame vyrauja sienų apdailos ir užpildo akmenys. Rastos sluoksnyje koklių ir „juodų“ indų šukės ataskaitoje datuojamos XVII–XVIII a.

Vakariniai pilies vartai

Atradus rytinius pilies vartus ir prie jų buvusio vartų bokšto liekanas, archeologiniai tyrinėjimai buvo atlikti ir dabartinio įvažiavimo į pilį vietoje, prie pilies vakarinėje sienoje esančios įgriuvos, kurioje pilies mūras, kaip ir rytinėje sienoje, buvo iširęs iki pat išorėje esančio pasienio pylimo paviršiaus. Manyta, kad čia galėjo būti dar vieneri pilies vartai. Ši prielaida pasitvirtino tyrinėjimų metu, suradus vartų angos liekanas ir prie jų stovėjusio statinio pamatus (1:4 pav.). Tyrinėjimų metu iš abiejų pusių buvo atkasta šiaurinė bokšto siena ir pilies vakarinės sienos kampas, vartų angos tarpuvartė, išorinis pietinės bokšto sienos ir vakarinės pilies sienos kampas, vakarinės pilies sienos išorė ir pamatai ties šiaurine bokšto siena.

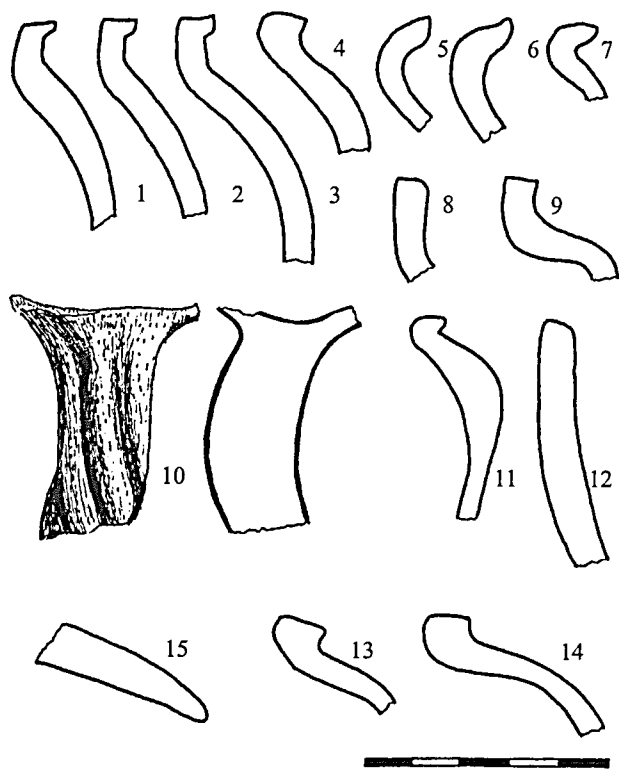
Pilies vakarinių vartų bokštas yra 73 m nuo pilies kiemo šiaurės vakarų kampo. Vartų bokšto išlikę tik pamatai ir vartų angos apačia, savo konstrukcija, matmenimis beveik nesiskiriantys nuo rytinio vartų bokšto. Kaip ir rytinių vartų bokštą, vakarinį sudaro dvi statmenai vakarinės pilies sienos sumūrytos sienos. Vartų statinio plotis yra 8,40 m, šiaurinės ir pietinės sienų ilgis – 3,85 m, vidinės

6 pav. Rytinių vartų bokštas, ketvirtas sluoksnis. 1–9 – puodų šukės. A. Žalnieriaus pieš.

patalpos plotis – 4,50 m. Ataskaitoje rašoma, kad abiejų sienų storis yra 1,45 m, tačiau nurodoma, kad pamatinės sienų dalies plotis yra 1,95 m. Atrodytų, kad vidinėje abiejų bokšto sienų pusėje, kaip ir rytiniame bokšte, buvo 50 cm gylio nišos, o statinio sienų storis virš nišų buvo apie 1,95 m. Bokšto pamatai įžeminti iki 1,4–1,6 m gylio, sukrauti iš lauko riedulių, rištų kalkių ir molio mišinio skiediniu. Vartų bokšto ir vakarinės pilies sienos pamatai ir sienų apačia mūryti vienu metu, naudojant tą patį kalkių ir molio skiedinį. Šiaurinės sienos pamatai krauti iškasus beveik tokio pat pločio griovį. Mūro paviršius nelygus, lauko riedulių dydis įvairus. Pats pamatas nepraplatintas ir gilyn siaurėja.

Išorinė bokšto sienų apdaila sumūryta iš lauko riedulių, vidus greičiausiai, kaip ir rytiniame bokšte, buvo išmūrytas plytomis. Vakarinė pilies siena tarp vartų statinio sienų, kaip ir rytiniuose vartuose, yra suploninta iki 1,65 m. Šioje pilies sienos nišoje buvo išmūryta 2,48 m pločio vakarinių vartų anga, kurios šonų apdailai panaudotos 285–

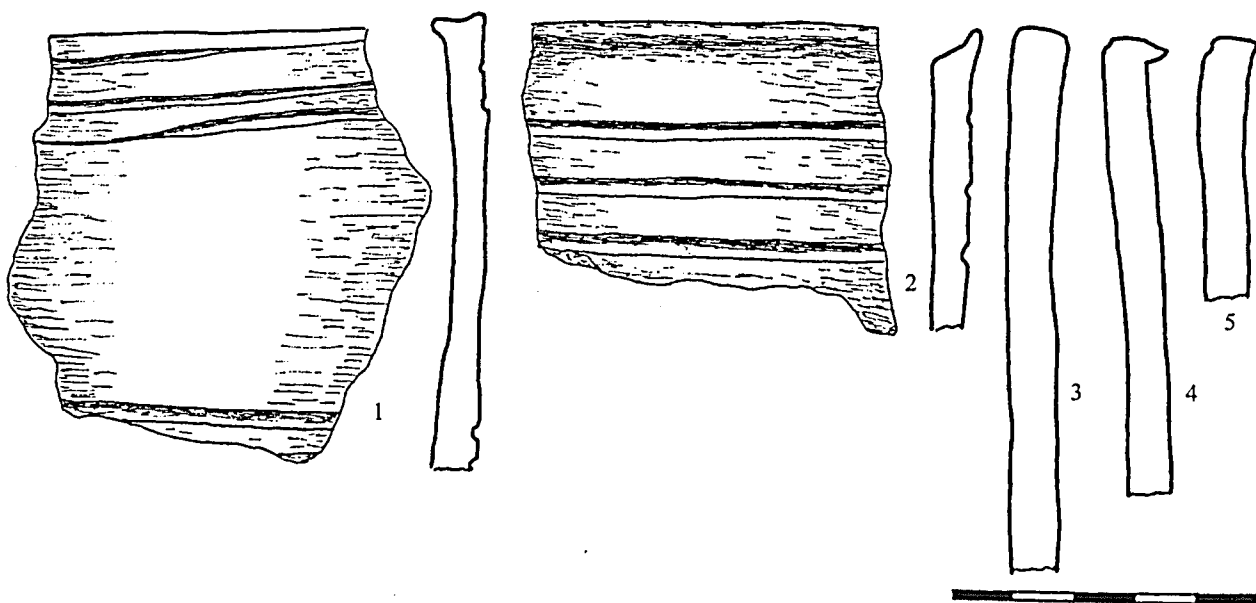
7 pav. Rytinių vartų bokštas, ketvirtas sluoksnis. 1–9, 11–14 – puodų šukės, 15 – dangtelio šukė. A. Žalnieriaus pieš.

299x130–152x70–82 mm plytos, rištos kalkių skiediniu be molio priemaišų. Iš panašaus dydžio plytų buvo sumūryta rytinių vartų sąrama.

Vakarinių vartų bokšto vidus virš pirminio žemės paviršiaus užpildas iš pilies sienos ir bokšto pamatų iškastu pilku šlynu, kuris padengia ir vartų slenkstį. Supilto sluoksnio paviršius tarpuvartėje iš lauko pusės išgrįstas mažesniais, iš vidaus – didesniais lauko rieduliais, tuo išlyginant žemės paviršių bokšto viduje ir tarpuvartėje. Įvažiavimo paviršius bokšto viduje ir tarpuvartėje dar buvo sustiprintas supylus plytų laužo sluoksniu. Smulkiai sutrupintos sluoksnio plytos rodytų, kad pro vartus buvo nuolat važinėjama, ir tai buvo pagrindiniai pilies vartai. Tai patvirtina ir aukščiau susiklostęs su pakartotiniais grindiniais keliavietės sluoksnis. Apie pravažiavimo laiką ką nors konkrečiau pasakyti negalima, nes jokių radinių tarpuvartėje nerasta.

Bokšto išorėje pirminį žemės paviršių sudaro pilkas šlynas ir virš jo esantis 5–8 cm storio velėnos sluoksnelis, kuriame jokių žmogaus veiklos pėdsakų nepastebėta. Virš velėnos užpildas 60–120 cm storio pilko šlyno sluoksnis, iškastas iš vakarinės sienos ir bokšto pamatų duobės. Šlyno paviršiuje buvo išplūkta 15–20 cm storio molio asla, kurios paviršius vietomis išgrįstas plytomis. Tokia plytų asla su plytų klojiniu rasta ir šiaurinėje, ir pietinėje bokšto pusėje. Molio aslos paviršius daugiau ar mažiau apdeges, vietomis padengtas pelenais, bet aiškesnių židinių ar ugniakurų pėdsakų nerasta. Šiaurinėje pusėje asla atidengta 20 m² plote, bet čia ji nesibaigia, o tęsiasi palei vakarinę pilies sieną tolyn į šiaurę. Į rytus molio asla baigia pranykti 5 m atstumu nuo sienos. Tai pietinėje ir šiaurinėje bokšto pusėje stovėjusių pastatų liekanos.

Šiaurinėje ir pietinėje bokšto pusėje virš molio aslos yra susiklostęs 80–120 (ar 130. – A. Ž.) cm storio tamsiai

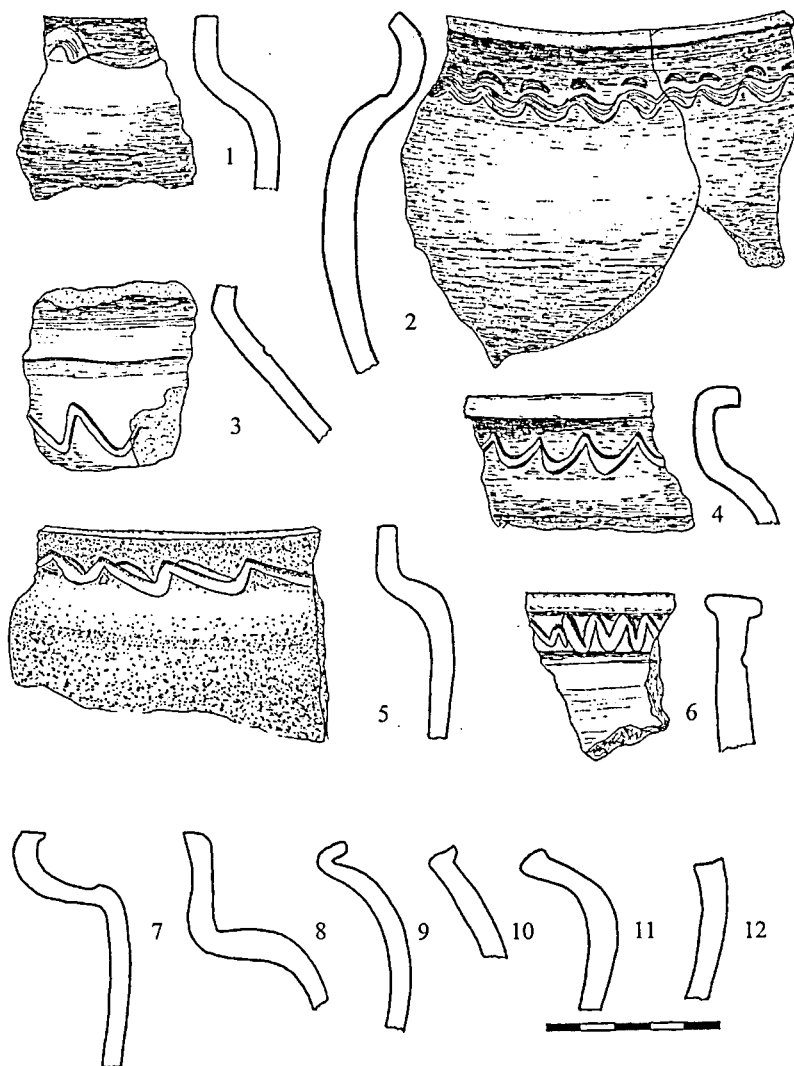

8 pav. Lipdytų puodyninių koklių šukės. 1, 2, 4 – vakarinių vartų bokštas, 3, 5 – rytinių vartų bokštas. A. Žalnieriaus pieš.

pilko juodžemio sluoksnis, kurį šiaurinėje pusėje maždaug per vidurį skiria rėtas lauko riedulių grindinys. Juodžemio sluoksnis vienalytis, be aiškesnių tarpusluoksnių ir, sprendžiant iš jo storio, klostėsi ilgą laiką. Tai rodo ir juodžemio sluoksnyje aptikti radiniai, kuriuos sudaro įvairios paskirties ir skirtingos pagaminimo technologijos buitinės keramikos, puodyninių bei plokštinių koklių šukės. Sprendžiant iš tyrinėjimų ataskaitos, didesnė dalis žiestų ir glazūruotų indų šukių, plokštinių koklių fragmentų buvo rasta virš minėto grindinio ir viršutinėje kultūrinio sluoksnio dalyje. Nors tyrinėjimų aprašyme iš kultūrinio sluoksnio apačios tiksliau atskirta tik dalis radinių, juos drąsiai galima suskirstyti į dvi aiškias grupes.

Pirmajai keraminių dirbinių grupei priskirtini maisto gaminimui skirtų 5 puodų, 1 dubens ir 3 puodyninių koklių šukės. Tiek indai, tiek kokliai nulipdyti iš molio masės su liesikliais ir vėliau apžiesti ar apdailinti ir išdegti oksidacinėje aplinkoje. Puodai ties pakraščeliu ir petelių srityje puošti įbrėžtų banguotų linijų ar jų juostų ornamentu, turi vertikalius ar atlenktus į išorę iki 2,5 cm aukščio pakraščėlius (9:1–7 pav.). Puodyniniai kokliai nulipdyti iš tokios pačios molio masės, turi apvalią apie 11–12 cm skersmens angą (8:1, 2, 4 pav.). Dviejų koklių išorėje yra padaryti horizontalūs įbraukimai, imituojant žiedimo rieves (8:1, 2 pav.). Ataskaitoje kokliai vadinami „cilindriniais“ indais.

Antrai keraminių dirbinių grupei priklauso puodų, keptuvių, lėkščių šukės ir plokštinių koklių fragmentai. Indai žiesti iš gerai paruoštos, su nedidele smulkaus liesiklio priemaiša molio masės, glazūruoti žalia ir ruda įvairių atspalvių glazūra, išdegti oksidacinėje aplinkoje. Plokštiniai kokliai – neglazūruoti ir glazūruoti žalia glazūra, puošti stilizuotu augaliniu ir geometrinu ornamentu. Tai masinė miestietiška keramika, datuotina XVI–XVII a. Šiam laikotarpiui reikėtų priskirti ir kelias virimui skirtų puodų ir dubenėlio šukes (9:8–12 pav.). Jų pagaminimo technologija niekuo nesiskiria nuo pirmosios grupės indų, tačiau, išskyrus vieną puodą (9:8 pav.), turintį vertikalų, apie 30 mm aukščio pakraščėlį, kitų indų pakraščėliai suformuoti tik pastorinant puodo angos briauną arba jos patį kraštą atlenkiant į išorę.

9 pav. Vakarinių vartų bokštas. Kiemo kultūrinis sluoksnis. 1–5, 7–11 – puodų šukės, 6, 12 – dubenų šukės. A. Žalnieriaus pieš.

Sluoksnyje rastos ir dvi nedidelės redukuotų indų šukės, kurių vienoje yra šlifavimo pėdsakų. Tačiau priskirti jas vienai ar kitai grupei yra sudėtinga, nes panaši keramika vėl buvo gaminama ir XVII a. antrojoje pusėje.

Ataskaitoje nurodoma, kad prie vakarinių vartų esantis kultūrinis sluoksnis, sprendžiant iš jame aptiktos keramikos, pradėjo formuotis ne anksčiau kaip XVI a. (Mekas, 1962š, p. 18).

Pagal gautus tyrinėjimų duomenis, rytinėje ir vakarinėje pilies sienoje įrengti vienodo tipo vartai išdėstyti ne vienoje ašyje. Abejų vartų bokštai pirmajame aukšte turėjo tik dvi sienas, pastatytas kartu su rytine ir vakarine pilies siena. Nežinome ir nebesužinosime jų buvusio aukščio. 1962 m. tyrinėjimų ataskaitoje pareikšta nuomonė, kad rytinių vartų statinys buvo dar dviejų ar trijų aukštų,

perdengtų medinėmis perdangomis, kurių rytinėje sienoje buvo įrengtos stebėjimo ir šaudymo angos, gynusios priėjimus prie rytinių pilies vartų (Mekas, 1962š, p. 7). Griuvėnų, dengusių rytinio statinio liekanas, paviršiuje buvo rastas mūro luitas su įmūrytos 30x40 cm dydžio medinės sijos lizdu. Greičiausiai tai ne vartų bokšto, bet rytinės pilies sienos šaulių galerijos konstrukcijos liekana. Išlikusiose statinių mūruose nerasta jokių pėdsakų laiptinės, vedančios, kaip šiauriniame bokšte, į viršutinius statinio aukštus. Jeigu vartų statiniai buvo kelių aukštų, vakariniai ir rytiniai jų sienų galai turėjo būti sujungti, perdengiant apie 4,50 cm pločio vartų statinių įvažiavimo angas sąrama ar kita konstrukcija.

Tiek rytinių, tiek vakarinių vartų statinio griuvėnose rastos vos kelios čerpių šukės. Vartų bokštai greičiausiai buvo dengti ne čerpėmis, bet medine ar kita danga. Rytiniai vartai buvo užmūryti jau baigiant pilies statybą. Visu pilies gyvavimo ir jos vėlesnio panaudojimo laikotarpiu pagrindiniu įvažiavimu į pilį tarnavo vakariniai vartai.

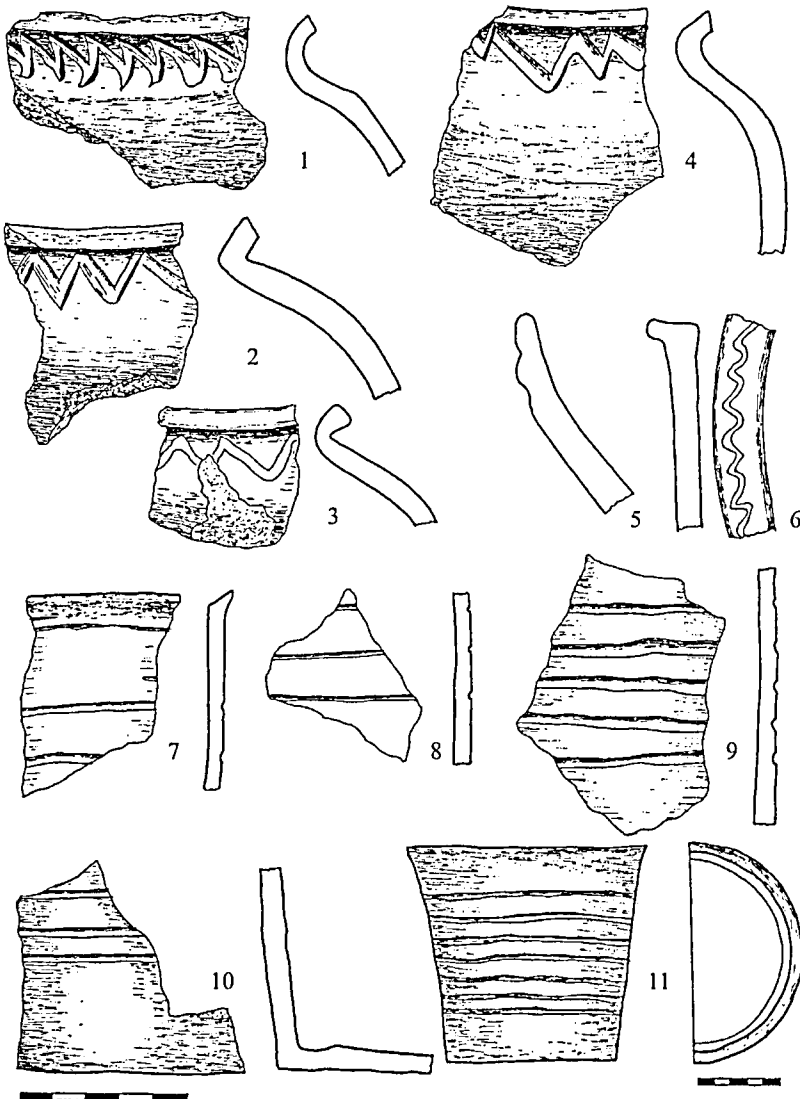
Tokio tipo vartų statiniai nėra žinomi aptvarinėse Kau-no, Lydos ir Krėvos pilyse. Panašus pilies kieme stovintis vartų statinys 1964–1968 m. buvo rastas Trakų pusiasalio pilies pietrytinėje sienoje, XIV a. pabaigos–XV a. pradžios kryžiuočių pastatytoje Bytovo (Bytów) pilyje (Lietuvos, 1971, p. 104, 106; Baliulis, Mikulionis, Miškinis, 1991, p. 26, 7, 8 pav.; Kajzer, Kołodziejcki, Salm, 2002, p. 120–122).

Pilies kiemo tyrinėjimai

Pilies kiemas didesnėmis perkaso-mis buvo pradėtas tyrinėti 1962 m. Pirmoji, 4,5x2 m dydžio, perkasa buvo iškasta priešais vakarinius vartus, pilies kiemo viduryje esančios apie 10 m skersmens kalvelės šiaurės vakariniame šone (1:5 pav.). Apie 1900 m. Medininkų dvaro administratorius supylė šią kalvelę, apdėjo ją akmenimis ir pastatė medinį kryžį. Pagal vietos tradiciją, šioje vietoje turėjusi stovėti karalaičio Šv. Kazimiero koplyčia. Pagal XVII a. dvaro inventorių, šioje vietoje minimi mediniai gyvenamieji pastatai (Mekas, 1962š, p. 27–29).

Perkasoje rastas 1,5 m storio tamsiai pilko juodžemio sluoksnis su pavieniais lauko rieduliais ir degusių pėdsakais, pirminių paviršių sudaro pilkas šlynas. Apie 30–40 cm gylyje nuo žemės paviršiaus rastas gyvenamojo pastato pamatų šiaurės vakarų kampas. Pamatai mūryti iš įvairaus dydžio lauko riedulių ir plytelių, jų plotis – apie 1 m.

Viršutinėje kultūrinio sluoksnio dalyje iki 1,3 m gylio vyrauja iš gerai paruoštos molio masės nužiestų puodų, lėkščių, keptuvių šukės, glazūruotos žalia ir ruda glazūra, plokštinių, žaliai glazūruotų, lygiu paviršiumi ir augaliniu ornamentu puoštų koklių fragmentai. Ataskaitoje nėra aiškiai išskirtas ornamentuotų virimo puodų šukių radimo lygis, tik parašyta, kad įvairiuose lygiuose rastos puodų šukės forma, ornamentika

10 pav. Pilies kiemas, perkasa 5, kiemo kultūrinis sluoksnis. 1–4 – puodų šukės, 5 – keptuvės(?), 6 – dubens šukės, 7–11 – lipdytų puodyninių koklių šukės ir rekonstrukcija. A. Žalnieriaus pieš.

ir pagaminimo technologija nesiskiria viena nuo kitos ir jas reikia datuoti anksčiausiai XVI a.

Tradicinei keramikai priskirtinos 4 lipdytų ir tik vėliau apdailintų virimo puodų ir 1 dubens bei 1 keptuvės (?) šukės. Virimo puodai turi atlenktus į išorę pakraštėlius kampuočiomis briaunomis, ties pakraštėliu puošti banguota ir zigzago formos linija. Į molio masę primaišyta smulkių akmens kristalų ir smėlio (10:1–6 pav.).

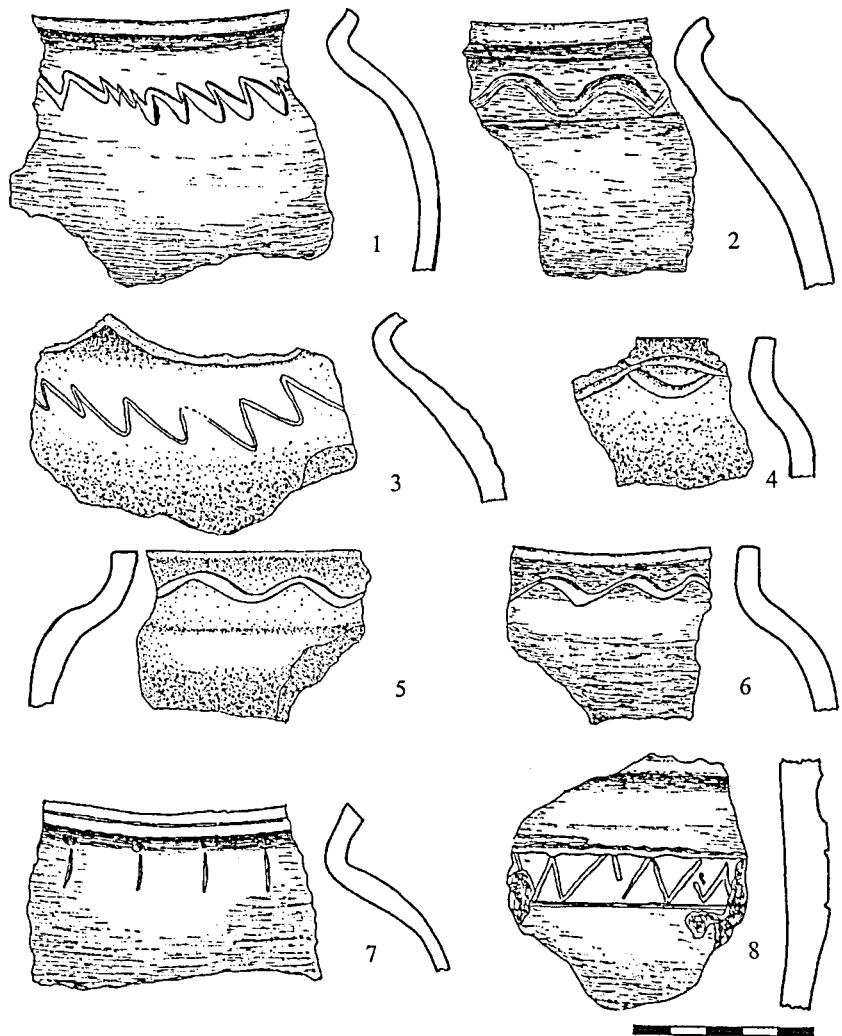
Atskirą radinių grupę sudaro puodyninių koklių šukės (10:7–11 pav.). Kokliai nulipdyti iš tokios pačios molio masės kaip ir virimo puodų šukės, išdegti oksidacinėje aplinkoje. Jie buvo apie 12–13 cm aukščio, turėjo apvalią apie 12 cm angą ir apie 10 cm skersmens dugnelį. Imituojant žiedimo rievės, sienelių išorėje yra įbrauktos nelygios lygiagrečios linijos. Angos kraštai profiliuoti į vidų. Koklių palyginti plonos, 6–7 mm, sienelės.

Kultūriniam sluoksnyje rasta ir iš gerai paruoštos molio masės nužiestų bei oksidacinėje aplinkoje išdegtų puodyninių koklių. Jie turėjo kvadratines (12x12 cm) ir apvalias (apie 12 cm skersmens) angas. Jų aukštis 10–13 cm, ant išorinių sienelių yra ryškios žiedimo rievės. Šie puodyniniai kokliai gerai pažįstami miestietiškoje archeologinėje medžiagoje ir datuoti XVI a. pirmąja puse.

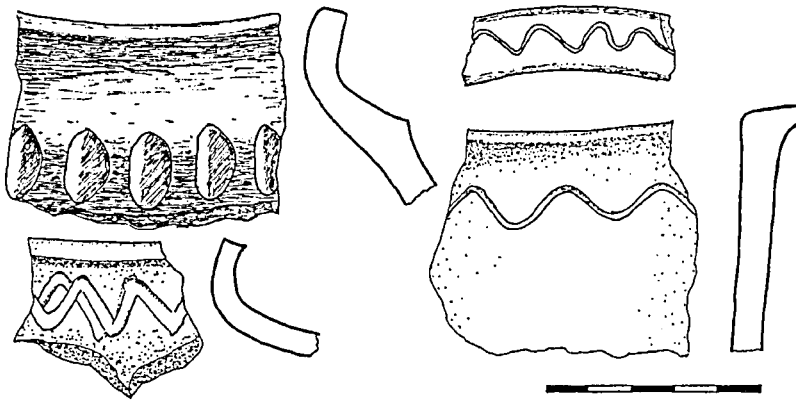
Trys perkasos, ataskaitoje pažymėtos Nr. 8, 9, 12, buvo iškastos šiaurinėje, rytinėje ir pietinėje pilies kiemo dalyje. Straipsnyje jos pažymėtos 6, 7, 8 numeriu, nes tyrinėjimų ataskaitose, be šių, kitos perkasos nenumuotos (1:6, 7, 8 pav.). Perkasose rastas 0,30–1,5 m storio kultūrinis tamsiai pilko juodžemio sluoksnis. Viršutinėje sluoksnio dalyje pastebėta daugiau smulkių plytų nuoskalų ir kalkių skiedinio trupinių. Ploniausias, apie 30–40 cm storio, kultūrinis sluoksnis yra šiaurinėje perkasoje, rytinėje ir pietinėje perkasose jo storis siekia 1,5 m. Pirminis žemės paviršius perkasose yra raudonas priemolis, pilkas šlynas ir raudonas molis su priesmėliu. Aštuntoje perkasoje virš pirminio žemės paviršiaus rasti lauko rieduliai sudaro lyg ir netvarkingą grindinį.

Perkasų viršutinėje kultūrinio sluoksnio dalyje rasta žaliai glazūruotų indų šukių ir žiestų, oksidacinėje ap-

linkoje išdegtų puodyninių koklių šukių. Apatinėje sluoksnio dalyje didesniąją radinių dalį sudaro virimo puodų ir dubenų šukės, nors ataskaitoje pasakyta, kad rasta ir smulkių glazūruotų indų šukelių, bet jos plačiau neapibūdintos ir, matyt, nebuvo inventorintos. Virimo puodai pagaminti tradiciniu būdu, vertikaliais ar atlenktais į išorę, su kampuočiomis briaunomis pakraštėliais (11, 12 pav.). Ties pakraštėliais ar petelių srityje indai puošti banguotų linijų ornamentu. Tik vienas puodas buvo puoštas vertikaliais įbraukimais (11:7 pav.), kitas petelių srityje turi kūgio formos pastorinimą, kuris puoštas plokšte padarytomis duobelėmis (12:1 pav.). Dubens nulipdyti iš tokios pačios kaip ir puodai molio masės, degti oksidacinėje aplinkoje. Vieno dubens išorinė sienelių pusė puošta pastorinta, iš abiejų pusių įbraukimais aprėminta juosta, kurioje yra padaryti zigzago formos įbraukimai (11:8 pav.), kito – hori-

11 pav. Pilies kiemas, 6 perkasos, kiemo kultūrinis sluoksnis. 1–7 – puodų šukės, 8 – dubens šukė. A. Žalnieriaus pieš.

12 pav. Pilies kiemas, 8 perkasa, kiemo kultūrinis sluoksnis. 1–2 – puodų šukės, 3 – dubens šukė. A. Žalnieriaus pieš.

zontalus, praplatintas angos kraštas puoštas banguota linija (12:3 pav.). Pažymėtina ir keptuvės rankena, nulipdyta iš molio masės su liesikliais. Tai vienas pavyzdžių, kada visiškai naujiems ir anksčiau nežinomiems keraminiams dirbiniams pagaminti naudotos tradicinės technologijos.

Pilies kiemo tyrinėjimai buvo pratęsti 1963 m. iškasus tris įvairaus dydžio perkakas prie pilies šiaurinės, pietinės ir rytinės sienos (Mekas, 1963š, p. 9–17, 1 pav.). Prie šiaurinės pilies sienos, 11 m į rytus nuo kiemo šiaurės vakarų kampo, buvo iškasta 15 m² dydžio perkasa (1:9 pav.). Ties perkasa šiaurinėje pilies sienoje apdailos akmenų viršūnės yra nutrupėjusios didelio gaisro metu. Kiemo paviršiuje prie sienos rastas iki 70 cm storio stambiųjų griuvenų sluoksnis, susidaręs yrant pilies sienai. Pačiame pasienyje, 40–60 cm gylyje, po stambesnėmis griuvenomis guli smulkių apdegusių akmenų nuopliai. Sluoksnis, po juo – 15–20 cm storio degėsių sluoksnis, kuriame gausu pelenų priemaišų. Perdegęs ir po degėsiams esantis pilkos žemės sluoksnelis laikytinas pirmuoju kiemo paviršiumi, nes jis guli tiesiai ant kalkių skiedinio nuobirų, susidariusių pilies šiaurinės sienos statybos metu. Pilies sienos pamatas turi 90 cm pločio praplatinimą, kuris nuo pirminio žemės paviršiaus įleistas į molį 40–50 cm. Pamatinė sienos dalis sumūryta naudojant baltą, be molio priemaišų kalkių skiedinį. Šalia praplatinimo buvo aptiktos dvi stulpavietės, esančios tiesiai po pilies sienoje išlikusiais pastolių lizdais ir susijusios su pilies statyba. Iškastas iš sienos pamatų duobės molis paskleistas ant pirminio žemės paviršiaus, kurį perkastos vietoje sudaro ypač kietas raudonas molis, leidęs įrengti negilius pamatus. Virš pirminio žemės paviršiaus yra tik velėnos sluoksnelis, kuriame jokių žmogaus veiklos pėdsakų nepastebėta. Visi aprašyti kultūriniai sluoksniai perkastos pietinėje dalyje pereina į tamsiai pilką juodžemio sluoksnį, kuris jau klostėsi padengdamas degėsių sluoksnį.

Tyrinėjimų ataskaitoje rašoma, kad „senos keramikos,

kurios su tokiu atsidėjimu buvo ieškoma, ir šioje perkasoje nebuvo rasta“ (Mekas, 1963š, p. 11). Tačiau tarp išlikusių neinventorintų radinių yra 3 maišeliai su indų šukėmis, aprašomos perkastos planeliais ir užrašais, rodančiais, kad radiniai rasti degėsiuose, po jais ir virš jų esančiuose kultūrinuose sluoksniuose.

Virš statybinių nuobirų susidariusiame pilkos žemės sluoksnyje buvo rastos 5 virimo puodų šukės (13:1–5 pav.). Jos nulipdytos naudojant tradicinę technologiją, du indai ties pakraščiais puošti banguota linija. Indų pakraščeliai vertikalus arba kiek atlenkti į išorę, labai pa-

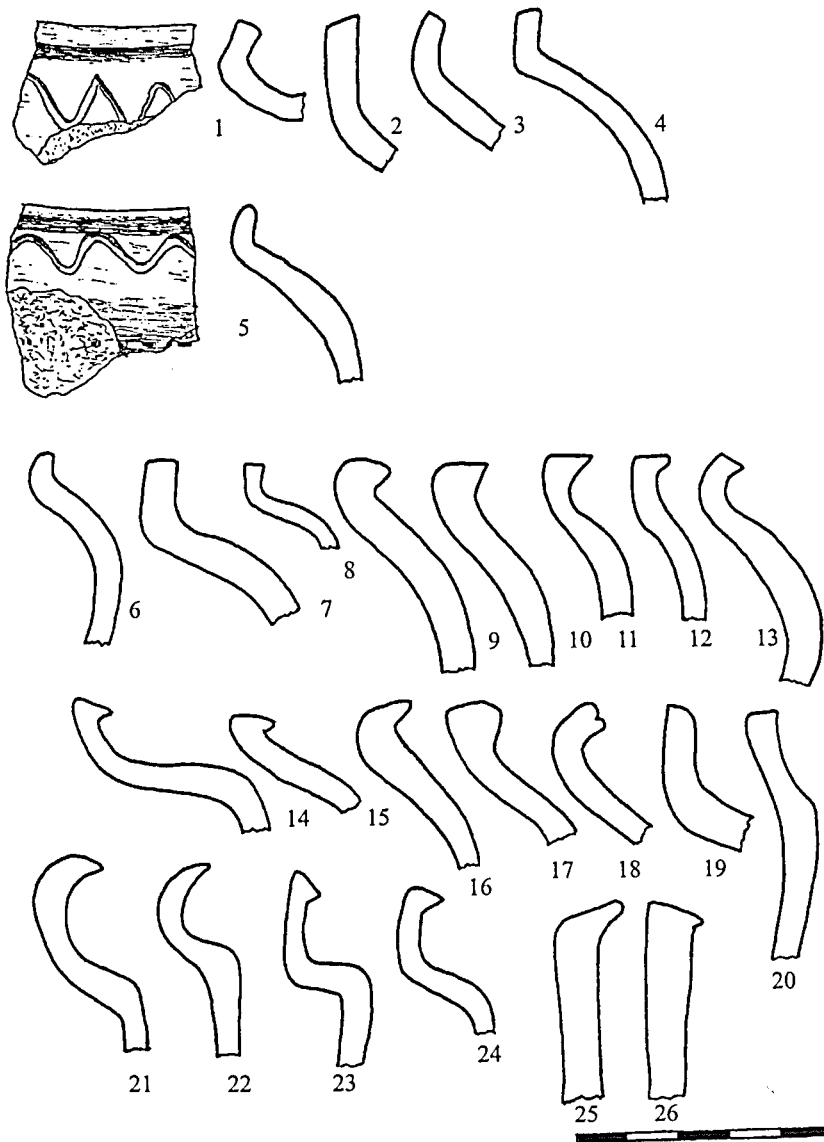
našūs į rastuosius rytinio vartų bokšto viduje, virš molinės aslos susidariusiame kultūriniame sluoksnyje (2:3–6 pav.). Vienas indo pakraščelis su zigzago linijos ornamentu yra artimas rastiesiems rytiniame vartų bokšte susidariusiame „kalvės“ sluoksnyje (6:3–9 pav.) ir prie pietinės sienos kastos perkastos degėsių sluoksnyje (14:1–7 pav.).

Degėsių sluoksnyje buvo rasta keliolika nuo 5 iki 11,5 cm ilgio vinių pailgomis suplotomis galvutėmis. Visos jos degėsių sluoksnyje gulėjo ne toliau kaip 1,5 m atstumu nuo sienos, todėl atrodytų, kad jos nukrito ant kiemo paviršiaus kartu su sudegusiomis šaulių galerijomis.

Viršutiniame pilko juodžemio sluoksnyje rasta 19 virimo puodų ir dviejų dubenų šukės, nulipdytos ir apžiestos tradiciniu būdu (13:6–26 pav.). Jų pakraščeliai labai įvairiai profiliuoti. Trys šukės – vertikaliais pakraščeliais ir artimesnės apatiniame kultūriniame sluoksnyje rastiems indams (13:6–8 pav.). Dalis pakraščelių yra įvairaus profilio „kanopėlės“ formos (13:9–18 pav.). Išsiskiria grupė indų su suformuotais kakleliais ir staigiu sienelių profilia-vimu petelių srityje (13:20–23 pav.). Visi indai nepuošti, pakraščelių profilia-vimu artimi rastiesiems rytinių vartų patalpos „kalvės“ sluoksnyje bei kelio į pilį sluoksniuose (7:1–9, 13, 14; 20 pav.). Sluoksnyje taip pat rastos kelios iš gerai paruoštos molio masės nužiestos, redukciniame aplinkoje degtos puodų šukės, kai kurios su šlifavimo pėdsakais, tačiau jos yra nedidelės ir todėl nieko konkretaus apie jas pasakyti negalima.

Kita perkasa buvo iškasta 15 m į šiaurę nuo pilies pietinės sienos ir 5 m į rytus nuo pietinio bokšto durų angos (Mekas, 1963, p. 11–15). Ties bokštu yra susidaręs apie 2,5 m aukščio griuvenų kalnelis, todėl tikėtasi po griuvenomis rasti nesuardytą kultūrinį sluoksnį. Perkastos ilgis 4,8 m, plotis 4 m (1:10 pav.). Griuvenų sluoksnyje rastas didesnis negu kitose vietose plytų laužo kiekis, rodantis, kad šiaurinėje pietinio bokšto sienoje buvo iš plytų išmūrytos bent kelios angos ar sienų apdaila.

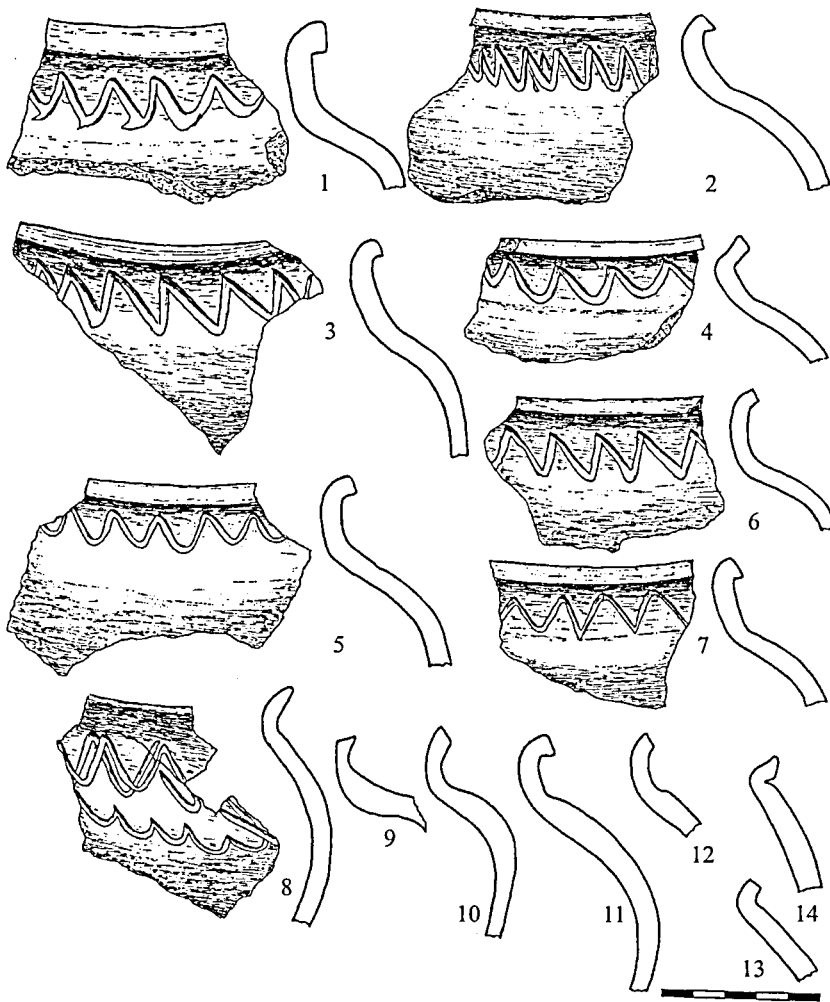
13 pav. Pilies kiemas, 9 perkasa, kiemo kultūrinis sluoksnis. 1–5 – puodų šukės iš apatinio kultūrinio sluoksnio, 6–24 – puodų šukės iš kiemo sluoksnio, 25–26 – dubenų šukės. A. Žalnieriaus pieš.

Po griuvenomis, kurios susidarė griūvant bokšto ir pilies sienoms, yra supiltas tamsių žemių sluoksnis, kuriame daug XVI–XVII a. indų, stiklo, butelių šukių. Perkasos rytiniame gale ir ties viduriu viršutinis juodžemio sluoksnis guli ant 20–50 cm storio degėsių sluoksnio. Degėsių sluoksnis plonėja pietinio bokšto link ir sprendžiant iš jo storio negalėjo susidaryti vien iš sudegusių šaulių galerijos liekanų. Matyt, į rytus nuo bokšto, prie pietinės pilies sienos, yra stovėję mediniai pastatai. Gaisro metu, kaip ir šiaurinėje sienoje, aptrupėjo ir pietinės sienos akmenų viršūnės. Ataskaitoje rašoma, kad pilies sienos apdaila tose vietose, kurias dengia degėsiai, yra lygiai tiek pat nusi-

dėvėjusi, kaip ir viršutinės sienų dalys. Iš to daroma išvada, kad nuo pilies pastatymo iki didžiojo gaisro praėjo daug laiko, todėl pilies medinių konstrukcijų ir pastatų sudeginimo negalima sieti su 1402 m. įvykiais. Iš kitos pusės, kaip tik didžiulis gaisras ir galėjo apgadinti pilies sienų apdailą tiek sienų viršuje, tiek apačioje. Be to, laikas ir atmosferos poveikis galėjo labiau paveikti plytas ir kalkių skiedinį, o ne lauko riedulius, iš kurių sumūrytos pilies sienos.

Po degėsiais pasienyje supiltas 8–10 cm storio, greičiausiai atvežtinis oksiduoto žvyro ir smėlio mišinio sluoksnis, ties perkastos viduriu į jį įsiterpia kalkių skiedinio ir smulkių plytų nuoskalų sluoksnelis, susijęs su pilies sienų statyba. Sluoksnio paviršius nelygus, ištryptas ir primena keliavietę ar kiemo dangą. Žvyro sluoksnis guli tiesiai ant pirminio žemės paviršiaus, kurį sudaro ypač kietas molis su kalkakmeniais. Nuo žvyro paviršiaus vakarinėje perkastos dalyje iškasta 80x80 cm dydžio ir 60 cm gylio duobė, užpilta žemėmis. Joje kiek vėliau buvo iškasta stulpavietė. Dar kelios stulpavietės buvo iškastos nuo viršutinių, jau pilies griuvimo metu susidariusių sluoksnių paviršiaus. Pietinės sienos pamatas tyrinėtoje vietoje be praplatinimo ir įleistas į žemę tik 60–80 cm.

Daugiausia radinių aptikta degėsių sluoksnyje. Tai virimo puodų, dubenų ir puodyninių koklių šukės. Indai ir kokliai buvo nulipdyti ir apžiesti iš molio masės su smulkių grūsto akmens kristalų ir smėlio priemaiša, išdegti oksidacinėje aplinkoje. Virimo puodų sienelių storis šonuose yra 5–8 mm, paviršius nulygintas, profiliuotas taisyklingai. Indų kaklelis sulipdytas iki 3 cm aukščio, pati pakraštėlio briauna atlenkta į išorę. Daugumos indų kakleliai puošti zigzago formos linija (14:1–7 pav.), o dviejų indų kakleliai neornamentuoti (14:10–11 pav.). Tik vieno indo sienelės petelių ir pilvelio sritis puošta dvigubu banguotų linijų ornamentu (14:8 pav.). Molinių puodų dangtelių rastos tik dvi šukės

14 pav. Pilies kiemas, 10 perkasa, 1–12 – puodų šukės iš degėsių sluoksnio, 13–14 – puodų šukės iš virš degėsių esančio kultūrinio sluoksnio. A. Žalnieriaus pieš.

(15:7–8 pav.). Kadangi daugumos indų pakraštėlių profiliavimas yra labai panašus, atrodytų, kad sluoksnyje buvo rastos apie 12–18 indų šukės.

Dubenys nulipdyti iš tokios pačios molio masės kaip ir virimo puodai, išdegti oksidacinėje aplinkoje. Kraštai profiliuoti tiek į vidų, tiek į išorę. Vieno dubens kraštą puošta banguota linija, kito sienelių išorėje yra lygiagrečios įbraukimai (15:1–6 pav.).

Puodyniniai kokliai nulipdyti naudojant tradicinę technologiją ir molio masę su liesikliais, išdegti oksidacinėje aplinkoje. Degėsių sluoksnyje rasta dviejų rūšių puodyninių koklių su kvadratinėmis ir apvaliomis angomis. Kokliai su kvadratine anga buvo apie 14 cm aukščio, dugnelis – 6 cm skersmens, anga – apie 7,5x7,5 cm. Išorinės sienelės lygios, apačioje koklis 2 cm aukštyje nuo dugnelio susiaurėja dugnelio link. Kai kurių koklių šonų viršutinė dalis formuojant kvadratinę angą lengvai įspausta į vidų. Pa-

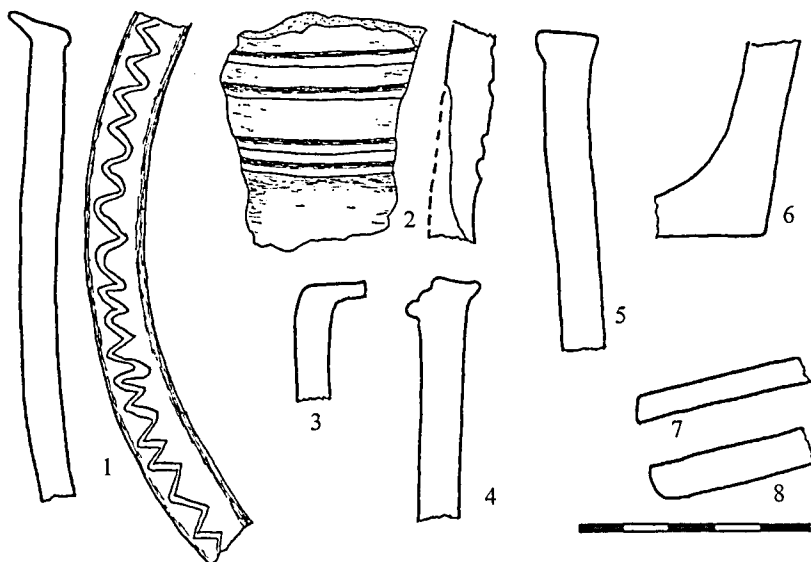
kraštėlis profiliuotas į išorę ir turi nežymiai išsikišusią briaunelę (16:1, 2 pav.). Kokliai apvalia anga turėjo didesnę, 9,5–10 cm skersmens dugnelį ir apie 12 cm skersmens angą. Angos briauna profiliuota tiek į išorę, tiek į vidų (16:3–4 pav.). Atrodytų, kad jie buvo kiek žemesni už koklius su kvadratine anga.

Visų indų ir koklių dugne matyti sijoto žvyro atspaudai, rodantys, kad visi gaminiai buvo lipdomi ant sukamo padėklo, bet ne ant žiedimo rato. Ataskaitoje degėsių sluoksnyje rasta keramika datuojama XVI–XVII a., o jos pasirodymas – XV a. viduriu ar pabaiga.

Virš degėsių susidariusiame ar supiltame juodžemio sluoksnyje rastos dviejų ar trijų virimo puodų ir redukciniėje aplinkoje išdegtos puodynės sienelių šukės. Virimo puodo gamyba tradicinė, vienas indas turėjo apie 18 cm angą. Pakraštėlių profiliai visiškai skiriasi nuo žemesniuose sluoksniuose rastų indų. Pakraštėliai suformuoti tik atlenkiant ir profiliuojant patį indo angos kraštą (14:13–14 pav.). Virimo puodai datotini XVI a. pabaiga–XVII a. pirmąją puse. Redukcinės keramikos šukės datuoti sudėtingiau, nes nėra indo pakraštėlio, o, kaip buvo minėta, redukuota keramika antrą kartą pasirodo XVII a. antroje pusėje. Sluoksnyje taip pat rastas įtvėriamasis lanko strėlės ant-

galis (4:2 pav.). Strėlės plunksnos pjūvis – trikampis. Panašių lanko strėlių antgalių rasta ir 1992 m. Medininkų pilies tyrinėjimų metu, jie priskiriami 1402 m. pilies puolimo metu pamestoms strėlėms (Rackevičius, 2002, p. 145–146, 55:2, 3 pav.).

Pilies kiemo pietrytiniame kampe, prie rytinės sienos, 2,5 m į šiaurę nuo pietinės sienos, buvo iškasta 2x2 (?–A. Ž.) m dydžio perkasa (1:11 pav.). Perkasos vietoje prie sienos yra vos pastebimas pylimėlis, kurį sudaro įvairaus dydžio lauko riedulių, juodžemio ir plytų laužo sąvarta, susidariusi yrant pilies sienai. Griuvėnų sluoksnio storis yra 0,7–1,4 m, jame rasta smulkių XVII–XVIII a. indų šukių. Visoje perkasoje po griuvenomis guli apdegusio, nelygiu paviršiumi raudono molio sluoksnis. Iš gana pamaus molio sluoksnio aprašymo atrodytų, kad pietinėje perkastos dalyje ant lygios molinės aslos guli apie 80 cm storio plūktinės krosnies sąvarta. Ardant apdegusio molio sluoks-

15 pav. Pilies kiemas, 10 perkasa, degėsių sluoksnis. 1–6 – dubenų šukės, 7–8 – dangtelių šukės. A. Žalnieriaus pieš.

nį prie pat pietinio šlaito aptiktas 1,2 m skersmens apvalus perdegusio molio židynys, kuriame yra likęs 30 cm storio pelenu ir nuodėgulių sluoksnis. Didesnioji krosnies dalis liko pietiniame perkasoje šlaite. Krosnies molyje rasta pusplyčių ir nedidelių akmenų. Ant vieno plytgalio šono pastebėta „eilė įbraižų ir romėnišką X primenantis ženklas“ (Mekas, 1963š, p. 16). Sprendžiant iš aslos ir krosnies liekanų, tyrinėtoje vietoje stovėjo medinis pastatas, tačiau apie jo dydį ir paskirtį iš gautų duomenų nieko konkretaus pasakyti negalima.

Pastato molinė asla išplūta ant 10–20 cm storio smulkių akmenų nuoplaisų ir degėsių sluoksnio, susidariusio per didžiulį gaisrą, kurio metu nuskilinėjo rytinės pilies sienos apdailos akmenų viršūnės, nubyrėjo perdegęs kalkių skiedinys. Toks degėsių sluoksnis rastas prie šiaurinės ir pietinės sienos. Su šiuo gaisru greičiausiai galima sutapatinti ir degėsių sluoksnį rasta rytinio vartų bokšto patalpoje ir išorėje.

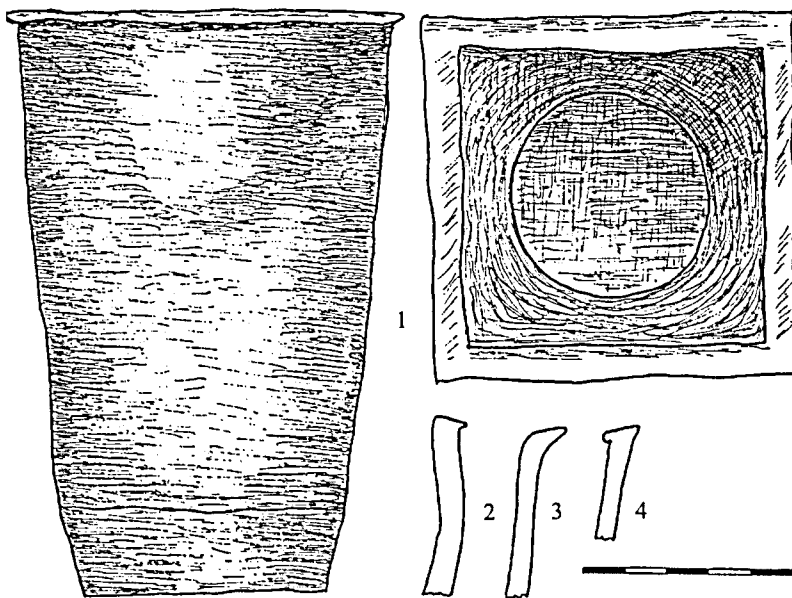
Po degėsių yra supiltas 10–15 cm storio smėlio ir kalkių skiedinio mišinys ir pilkos žemės sluoksnis, gulintis ant dar vieno kelių centimetrų storio degėsių sluoksnio. Po degėsių yra statybinių nuobirų sluoksnis ir iš rytinės sienos pamatų iškasta žemė. Perkasoje sienos pamatai į žemę įleisti žymiai giliau (negu pietinėje sienoje? – A. Ž.), apie 50 cm žemiau pirmojo paviršiaus lygio pamatai praplatin-

ti, 60 cm. Virš pirmojo žemės paviršiaus esančioje velėnoje jokių žmonių veiklos pėdsakų nepastebėta.

Kalkių skiedinio ir smėlio bei juodžemio sluoksnyje rasti 2 virimo puodų pakraštelių fragmentai. Viena šukė turi suformuotą kaklelį, puoštą zigzago formos linija (17:2 pav.), kita šukė turi „kanopėlės“ formos pakraštėlį (17:3 pav.). Tokios pat keramikos rasta rytinio vartų bokšto patalpoje (6 pav.) ir prie pietinės bei šiaurinės sienos susidariusiuose degėsių sluoksniuose (13:1 pav.; 14:1–7 pav.). Ataskaitoje rasti indo pakraštėliai ir gaisro sluoksnis be komentarų vadinami vėlyvais.

Virš molio aslos esančioje krosnies sąvartoje rastos 3–4 virimo puodų šukės, nulipdytos naudojant tradicinę technologiją. Indų pakraštėliai atlenkti į išorę, briaunos suapvalintos, ties pa-

krašteliu ir petelių srityje sienelės puošta plona dviguba banguota linija (17:1, 4 pav.). Vieno puodo pilvelis puošta greičiausiai peilio galu padarytais kūgio formos išpaudimais (17:5 pav.). Ten pat aptiktos ir tradicine technologija nulipdyto puodyninio, apvalia, apie 12 cm skersmens anga koklio šukės. Tyrinėjimų ataskaitoje šukės apibūdinamos kaip „žiestos ir neabejotinai vėlyvos“ (Mekas, 1963š, p. 16).

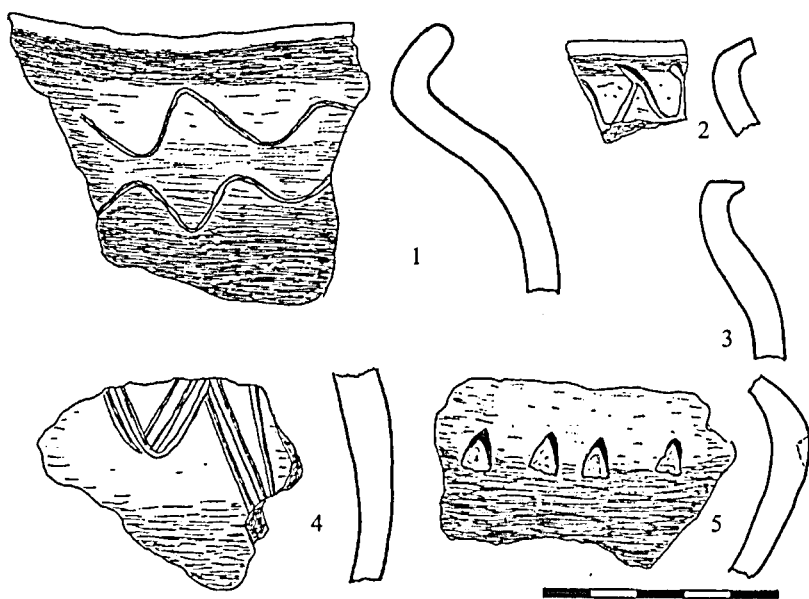

16 pav. Pilies kiemas, 10 perkasa, degėsių sluoksnis. 1 – puodyninio koklio rekonstrukcija, 2 – kvadratinė anga koklio šukė, 3–4 – apvalia anga koklio šukės. A. Žalnieriaus pieš.

Antrasis pilies gynybinis griovys

1962 m. tyrinėjimų metu vakarinėje dabartinio įvažiavimo į pilį pusėje ariamoje dirvoje buvo pastebėta nedidelė loma, kuri tęsiasi lygiagrečiai vakarinės pilies sienos. Lomos vietoje rytų-vakarų kryptimi buvo iškastos dvi perkastos, tikintis surasti antrąją pilies fosą (Mekas, 1962š, p. 35–37; 1:12 pav.). Spėjimai pasitvirtino perkasų vietoje suradus 6–7 m pločio ir apie 1,6 m gylio griovį. Pagal ataskaitos aprašymą, antras gynybinis griovys buvo 46 m į vakarus nuo vakarinės pilies sienos. Griovio dugnas padengtas 40–50 cm storio vandens sunėtais smėlio ir dumblo sluoksniais. Griovio dugne rastos vienuolio tipo čerpės ir kelių virimo puodų šukės ataskaitoje datuojamos XVI–XVII a. Viršutinė griovio dalis užpilta tamsiai pilku juodžemiu, kuriame gausu plytų nuoskalų, kalkių skiedinio trupinių, apdegusių akmenų, gyvulių kaulų. Apatiniai sąnašų sluoksniai klostėsi pilies gyvavimo metu, kada gynybinis griovys dar buvo prižiūrimas. Piliai nebetekus gynybinės reikšmės antrasis gynybinis griovys tuoj buvo užpiltas šiukšlėmis.

Antros gynybinės fosos ieškota ir priešais šiaurinę sieną (Mekas, 1963š, p. 22–23). Priešais šiaurinius vartus, už pirmosios fosos, buvo iškastos trys perkastos (1:13 pav.). Pirmoje 5 m ilgio ir 1 m pločio perkasoje buvo rasti virš pirminio žemės paviršiaus supilti 40 ir 30 cm storio žalsvo molio sluoksniai. Pirmasis molio sluoksnis buvo iškastas ir paskleistas iš pilies gynybinio griovio, antrasis – iš XX a. iškasto šiaurinėje pilies pusėje esančio tvenkinio.

17 pav. Pilies kiemas, 11 perkasa. 2, 3 – puodų šukės iš apatinio kultūrinio sluoksnio, 1, 4, 5 – puodų šukės, rastos virš molinės aslos. A. Žalnieriaus pieš.

Antroji perkasa buvo iškasta 4 m į vakarus nuo pirmosios, ir čia rastas tik apie 35–40 cm storio kultūrinis sluoksnis, gulintis ant žalsvo molio. Trečioji perkasa buvo iškasta už griovio, kuriuo į tvenkinį nuleidžiamas vanduo iš pilies fosos. Rastas tik permaišytas 35 cm storio juodžemio ir molio sluoksnis. Antros fosos pėdsakų bandyta ieškoti ir priešais šiaurinį bokštą, bet ir čia rastas tik iš pirmosios fosos iškastas ir supiltas 75 cm storio molio sluoksnis.

Antrasis gynybinis griovys buvo pradėtas kasti vėliau ir nebaigtas, nes jo pėdsakai rasti tik prie vakarinės ir dalies pietinės sienos (Mekas, 1964, p. 31).

Papilio (?) teritorija priešais šiaurinę sieną

Tarp Medininkų pilies ir Vilniaus–Minsko kelio yra šlapia pieva, kurios paviršiuje vietomis kyšo stambūs rieduliai. Pievos viršutinį sluoksnį sudaro bebaigiąs supūti durpingos žemės sluoksnis, rodantis, kad čia būta nemažos balos, kuri vakarų ir šiaurės vakarų kryptimi pereina į tikrą raistą. Jos paviršius yra apie 4–4,5 m žemiau negu dabartinis paviršius pilies kiemo šiaurinėje dalyje. Pokario metais gyvuliams girdyti žemiausioje pievos vietoje buvo iškastas apie 20x20 m dydžio tvenkinys. 1961 m. sausinant pievą buvo iškastas melioracijos griovys ir iš bebaigiančio užslinkti tvenkinio buvo išleistas vanduo. Griovio šlaituose buvo pastebėtas 10–20 cm storio kultūrinis sluoksnis. Jo pėdsakai pastebimi tarp dabartinio įvažiavimo į pilį ir tvenkinio. Kultūrinis sluoksnis galėjo susidaryti šalia kelio į pilį buvusios gyvenvietės ar papilio vietoje.

Jame rasta įvairios paskirties buitinės keramikos ir koklių šukių, geležies apdirbimo kalvėje metu susidariusių keturkampių (? – A. Ž.) gargažių. Sluoksnyje yra persimaišiusių per kelis šimtmečius buityje naudotų keramikos šukių. Tai virimo puodų, dubenų, keptuvių, lėkščių, puodyninių ir plokštinių koklių šukės. Virimo puodai nulipdyti ir apžiesti, pakraštėliai labai įvairiai profiliuoti, petelių srityje puošti banguotos linijos ir zigzago ornamentu (18:1–5, 7, 8 pav.). Dalis virimo puodų turi suformuotus iki 3 cm aukščio kaklelius (18:1–3, 7 pav.) ir yra panašūs į pilies kieme degusių sluoksnyje rastas puodų šukes (6:4–7; 9:2, 4; 10:1,4; 14:1–7, 11 pav.). Kitos virimo puodų grupės pakraštėliai atlenkti į išorę, vertikalūs arba profiliuoti tik pati indo anga (19:5–10 pav.). Tik du indai petelių srityje puošti banguotų linijų or-

namentu (18:5–8 pav.). Dubenys nulipdyti, puošti horizontalių ir banguotų linijų ornamentu, kraštai suapvalinti, atlenkti į išorę (19:11–14 pav.). Iš trijų puodyninių koklių šukių du buvo su apvalia ir kvadratine anga ir nulipdyti (19:1–2 pav.). Trečias su kvadratine anga koklis buvo nužiestas ir išdegtas oksidacinėje aplinkoje (19:3 pav.). Šio koklio sienelių storis 10–12 mm, išorėje yra ryškios žiedimo rievės. Panašaus, labai storomis sienelėmis puodyninio koklio dalis rasta pilies kieme, 5 perkasoje. Puodyninis koklis datuotinas XVI a. pirmąja puse.

Kitą radinių grupę sudaro XVI–XVII a. nužiestų, oksidacinėje aplinkoje išdegtų, žaliai ir rudai glazūruotų indų šukės ir neglazūruotų, žaliai glazūruotų, augaliniu ir geometriniu ornamentu puoštų plokštinių koklių fragmentai. Išsiskiria puodynės sienelių šukė, petelių srityje puošta banguotų ir lygiagrečių linijų juostomis (18:6 pav.).

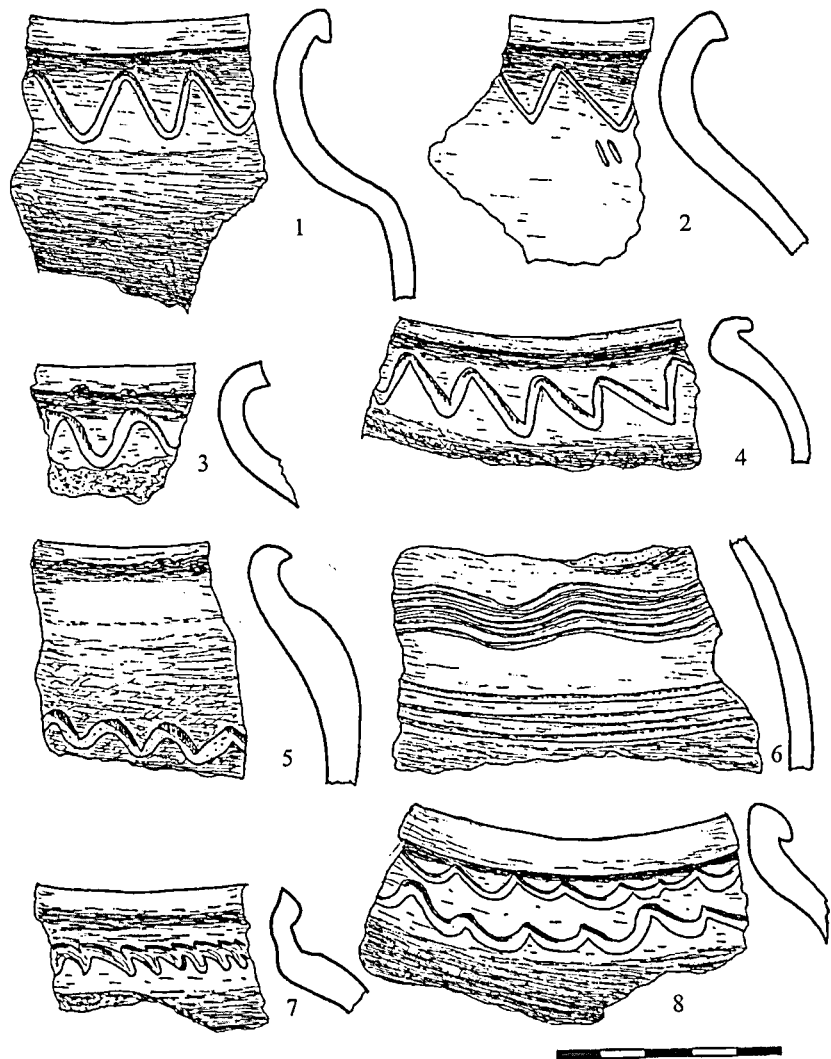
Ataskaitoje rašoma, kad sluoksnyje rasta keramika nesiskiria nuo rastosios pilies kieme ir datuojama XVI–XVIII a., pabrėžiant, kad kultūriniame sluoksnyje ryškesnių XIV–XV a. radinių neaptikta (Mekas, 1961š, p. 38–39).

Ties keliu, vedančiu į Šumską, griovio šlaituose buvo pastebėti pėdsakai buvusio kelio, vedusio į pilies šiaurinius vartus (Mekas, 1963š, p. 20–22). Keliavietėje sumestas netvarkingas lauko akmenų grindinys, suversti perdegusio ir žalio molio sluoksniai, matyti medienos ir apipuvusių rąstigalių gabalai. Ties aptiktu akmenų grindiniu pastebimas vos matomas pievos paviršiaus pakilimas, kuris prasideda kelio Vilnius–Minskas pietinėje pusėje ir veda daugiau pilies šiaurės vakarų kampo kryptimi, o ne į aukštutinius šiaurinėje pilies sienoje esančius vartus. Atrasto į pilį einančio kelio ašis yra 20 m į vakarus nuo Šumsko kelio. Kaip buvo patenkama į aukštutinius vartus, lieka neaišku, nes ieškant antrosios fosos priešais šiaurinius vartus iškastoje perkasoje keliavietės nerasta.

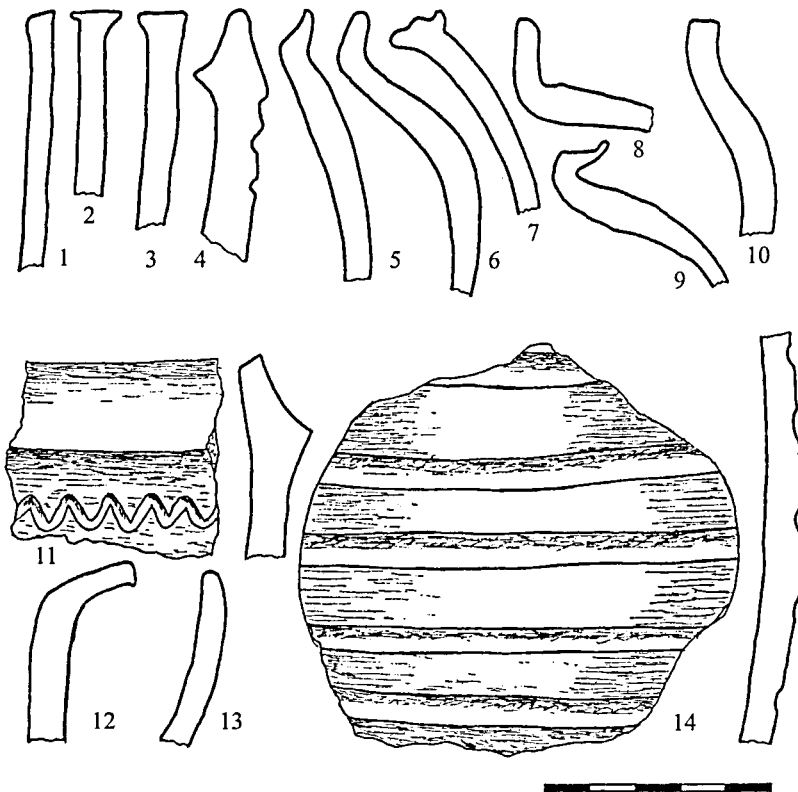
Kelio vietoje buvo iškastos dvi perkastos (1:14 pav.). Viena, 3x3 m dydžio perkasa iškasta 25 m į vakarus nuo tvenkinio šiaurės vakarų kampo ir 27 m į pietus nuo kelio Vilnius–Minskas. Perkasoje tuoj po velėnos sluoksniu atsidengė įvairaus dydžio ir neviename lygyje gulintys lauko rieduliai. Grei-

čiausiai tai ne grindinys, bet tiesiog į kelio purvą suversti akmenys, vietomis gulintys vienas ant kito. Po akmenimis per kelis kartus yra supilti žemės, molio, supuvusios medienos sluoksniai. Ypač ploni sluoksniai yra susiklostę apatinėje keliavietės dalyje, kur išliko nesupuvę žabai ir skiedros. Bendras sluoksnių storis yra 1–1,30 m, rodantis, kad šioje vietoje klostėsi keliavietė ir keliu į pilį buvo einama ar važiuojama labai ilgą laiką. Kelio plotis perkasoje liko nenustatytas ir yra platesnis negu 3 m. Antroje perkasoje buvo prisikasta tik iki lauko riedulių grindinio. Perkasa yra 1x3 m dydžio, tačiau atskaitoje jos vieta nenurodoma. Atrodytų, kad ji buvo iškasta į pietus nuo pirmosios perkastos, šiaurinės pilies sienos link.

Tyrinėjimų ataskaitoje rašoma, kad tarp akmenų ir po jais rastas nemažas keramikos „su staigiai atversta briaunele“ kiekis. Apatinėje perkastos dalyje esančiuose sluoks-

18 pav. Puodų šukės iš papilio(?) kultūrinio sluoksniu. A. Žalnieriaus pieš.

19 pav. Keramikos šukės iš papilio(?) kultūrinio sluoksnio. 1–4 – puodyniniai kokliai, 5–10 – puodų šukės, 11–14 – dubėnų šukės. A. Žalnieriaus pieš.

niuose šukių briaunelių „atvertimas pradeda mažėti“ ir aiškiai matomas jų pakitimas. Tačiau ir apatiniuose sluoksniuose rastosios keramikos negalima datuoti anksčiau kaip XV a. pabaiga (Mekas, 1963š, p. 21). Daugiau apie rastą keramiką nieko nepasakyta. Labai gaila, kad radiniai nebuvo suskirstyti pagal sluoksnių stratigrafiją, bet sudėti į atskiras dėžutes, kurių vienoje buvo tradicinės, kitoje – miestietiškos ir plokštinių koklių šukės.

Patys radiniai beveik niekuo nesiskiria nuo buitinės keramikos, surinktos melioratorių iškasto griovio šlaituose atsidengusiame kultūriniame sluoksnyje, ir atrodytų, kad į kelio vietą pateko iš papilio gyvenvietės (20 pav.). Kaip vienintelį savo rūšies radinį reikia paminėti iš rausvo smiltainio pagamintą verpstuką (20:9 pav.).

1963 m. šešios perkasos buvo iškastos į vakarus nuo buvusio pilies dvaro ir keliose Medininkų miestelio teritorijos vietose. Čia rastas iki 40 cm storio kultūrinis sluoksnis ir XVI–XVII a. datuoti radiniai, daugiausia butinės keramikos šukės (Mekas, 1963š, p. 18–20). Tačiau patys radiniai arba neišliko, arba yra toje radinių grupėje, kurios identifikuoti negalima. 1963 m. tyrinėjimų ataskaitoje minima, kad 1962 m. sodinant obelis į rytus nuo pilies esančios nuokalnės šlaite, po ariama dirva buvo pastebėtas 30–40 cm storio pilkos žemės sluoksnis, kuriame pa-

sitaikė XVI–XVII a. keramikos šukių. Pagal žvalgomose perkasose gautus duomenis teigiama, kad Medininkų miestelis vystėsi piliai jau praradus savo gynybinio statinio paskirtį.

MEDININKŲ PILIES ARCHEOLOGIJA

1961–1963 m. archeologinių tyrinėjimų metu buvo rasti Medininkų pilies rytiniai ir vakariniai vartai ir prie jų kieme stovėjusių vartų bokštų liekanos, nustatyti svarbiausi šiaurės rytų ir pietinio bokšto matmenys bei atskiri jų plano elementai, konstrukcijų detalės. Tyrinėtose vietose nerasta jokių pėdsakų, rodančių, kad iki pilies pastatymo čia būtų gyvenę žmonės.

Pilies kieme, bent kiek toliau nuo gynybinių sienų, klostėsi nuo 30–40 iki 150 cm storio vienalytis juodžemio sluoksnis su retais supiltiniais geologinės žemės tarp sluoksniais ir prie vakarinio vartų bokšto kultūrinio sluoksnio viduryje rastu retu lauko grindiniu. Nei 1961–1963, nei 1992–1994 m. archeo-

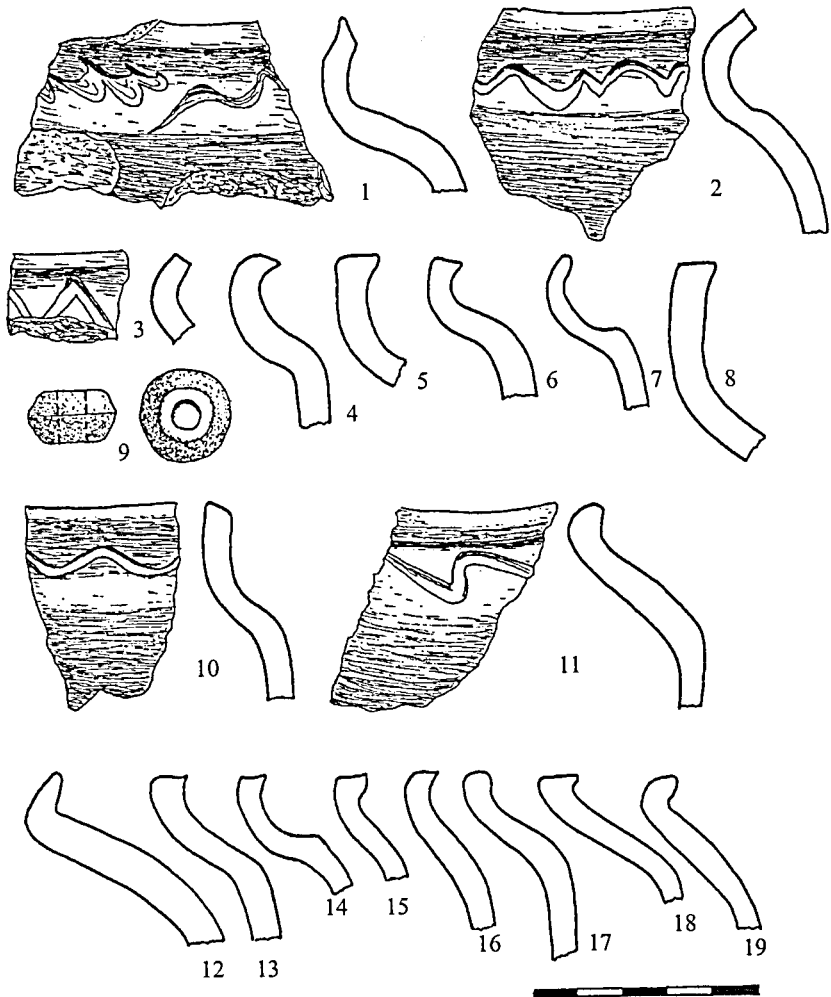
loginiuose tyrinėjimuose pilies kieme iki šiol susiklosčiusio juodžemio sluoksnio apatinėje dalyje nebuvo užfiksuotas bent kiek išsiskiriantis sluoksnis ar sluoksnių horizontas, kurį būtų galima susieti su pilies kaip gynybinio statinio laikotarpiu. Aišku, kad lyginant daugiau kaip 1,8 ha dydžio pilies kiemą su tyrinėjtais plotais galima tikėtis tokių sluoksnių surasti ateityje.

Pastatų liekanos rastos prie pilies vakarinių vartų statinio ir pietinės bei rytinės kiemo sienų. Prie vakarinių vartų rasta pastato asla yra suplūkta tiesiai ant statybinių nuobirų ir sienų pamatų iškastos žemės sluoksnių, t. y. pastatas buvo pastatytas tuoj po pilies pastatymo. Tuo pačiu laikotarpiu datuoti ir prie pietinės sienos rasti pastato pėdsakai. Prie rytinės pilies sienos rastas pastatas buvo pastatytas jau po didžiojo pilies gaisro. Čia ir rytinių vartų statinio viduje, kuris vėliau buvo paverstas ūkiniu pastatu, susiklostė aiškūs, vienas nuo kito besiskiriantys kultūriniai sluoksniai, kuriuos, griūvant pilies gynybinėms sienoms ir bokštams, padengė iki kelių metrų storio griuvenų sluoksniai. Tyrinėjant Medininkų pilį 1992 ir 1994 m. buvo aptikta tokia pati sluoksnių stratigrafija (Aleliūnas, 1994, p. 191–197; Aleliūnas, Merkevičius, p. 157–159).

Nors 1961–1963 m. tyrinėjimų metu Medininkų pilyje buvo padaryti svarbūs atradimai, leidę visiškai atkurti

buvusį pilies planą, tyrinėjimų ataskaitose jaučiamas ir tam tikras nusi-
vytilimas, kurį geriausiai nusako
1962 m. ataskaitoje padarytos išva-
dos (Mekas, 1962š, p. 33–34). Jose
rašoma, kad pilies kieme neaptikta
bent kiek aiškesnio kultūrinio sluok-
snio ir radinių, kuriuos būtų galima da-
tuoti XIII–XIV amžiumi, o senųjų
kultūrinių pilies sluoksnių reikėtų ieš-
koti prie gynybinių sienų. Toks teigi-
nys ir apgailėstas ne kartą yra
išsakytas 1961 ir 1963 m. tyrinėjimų
ataskaitose. Tačiau ir po 1963 m. ty-
rinėjimų iškasus perkamas prie šiau-
rinės, pietinės ir rytinės pilies sienų,
virš pirminio žemės paviršiaus buvo
rasti tik su pilies statyba susiję kultū-
riniai sluoksniai, o virš jų iki didžio-
jo pilies gaisro nesusiklostė bent kiek
storesnis kiemo kultūrinis sluoksnis.
Šį pastebėtą dėsningumą bandoma
pateisinti ir paaiškinti vėlesne žmo-
nių veikla, kada, pradėdant XVI a.,
buvo sujaukti ir perkasti ankstyviau-
si pilies kultūriniai sluoksniai, o gais-
ro pėdsakai ir virš jų pastatų vietose
susidarę kultūriniai sluoksniai bei
juose buvę radiniai datuojami XV a.
pabaiga ar net XVI amžiumi.

Šie K. Meko padaryti kultūrinio
sluoksnio apibendrinimai verčia Me-
dininkų pilyje aptiktus archeologinius
radinius suskirstyti pagal radimo vie-
tas, atskiriant rastosius kiemo viduryje susiklosčiusiame
vienalyčiame juodžemio sluoksnyje. Reikėtų sutikti su
K. Meko teiginiu, kad kiemo viduryje esantis kultūrinis
juodžemio sluoksnis formavosi jau apleidus pilį ir paver-
tus ją dvaro ūkiniu kiemu su daržais ir sodu. Toks juodže-
mis po lietaus ir pavasarinio polaidžio metu virsdavo
neišbrendamu purvynu, kurį maknojant jame esantys daik-
tai galėjo „vaikščioti“ iš viršaus į apačią ir apversti aukš-
tyn kojom visą lygių chronologiją. Tyrinėjimų ataskaitose
rašoma, kad aiškiai datuojama XVI–XVIII a. buitinė ke-
ramika ir kokliai buvo randami viršutinėje kultūrinio
sluoksnio dalyje, bet ir apatinėje kultūrinio sluoksnio da-
lyje buvo aptinkama smulkių, iš aprašymo sprendžiant, aiš-
kiai vėlesnių glazūruotų indų šukių. Išskyrus kiemo
sluoksnyje rastą miestietiškąją buitinę keramiką ir kok-
lius, tradicinę, pagal išorinius požymius (molio masę, pa-
kraštelių profilius ir ornamentiką) senesniąją keramiką

20 pav. Senosios keliavietės kultūrinis sluoksnis. 1–8, 10–19 – puodų šukės, 9 – verps-
tukas. A. Žalnieriaus pieš.

tiksliu galima datuoti tik lyginant ją su aiškiai stratigra-
fiškuose sluoksniuose rastomis puodų šukėmis.

Tokie kultūrinių sluoksnių klodai buvo rasti rytinių
vartų bokšto viduje ir prie pilies gynybinių sienų iškastose
9–11 perkasoje (1:9–11 pav.). Visose tyrinėtose vietose
susiklostę beveik tokie patys kultūriniai sluoksniai. Virš
pirminio žemės paviršiaus rastas tik velėnos sluoksnis, ku-
riame nepastebėta jokių žmonių veiklos pėdsakų. Virš jo
supiltas įvairaus storio žemių sluoksnis, iškastas iš pilies
sienų ir bokštų pamatų duobių, bei statybinių nuobirų
sluoksnis, susidaręs statant pilį. Aiškesnis kultūrinis sluok-
snis ar jo pėdsakai, priskirtini pradiniam pilies egzistavimo
etapui, buvo rasti rytinių vartų statinyje ir perkasoje 9, 11.
Tai pilkos žemės, kalkių skiedinio, degėsių, žvyro sluoks-
neliai ar jų mišinys. Jų storis siekia kelis centimetrus, o 11
perkasoje sluoksnių mišinio storis siekia 10–15 cm. Rytinių
vartų statinyje aptikta plūktas asla ir virš jos susiklostęs

juodžemio sluoksnis susidarę jau pakeitus statinio paskirtį. Virš apatinio kultūrinio sluoksnio pasieniuose kastose perkasoje guli degėsių sluoksnis, o rytinių vartų statinyje kultūrinį sluoksnį nuo degėsių skiria griuvenų sluoksnis. Prie vakarinių vartų rasta pastato molinė asla apdegusi, virš jos vietomis pastebėti pelenų pėdsakai. Greičiausiai ir šis pastatas sudegė didžiojo pilies gaisro metu. Degėsius pasieniais dengia pilies mūrų griuvenos arba minėtas kultūrinis pilko juodžemio sluoksnis. Šiuos apatinius sluoksnius, esančius po pilku kiemo juodžemiu ir griuvenomis, reikia laikyti ankstyviausiais pilies kultūriniais sluoksniais, o juose rastas buitinės keramikos ir puodyninių koklių šukes – seniausiais 1961–1963 metais Medininkų pilyje rasta archeologiniais radiniais.

Rytinių vartų statinyje ant aslos ir virš jos susidariusiame kultūriniame sluoksnyje rastos 5 virimo puodų ir 2 dubenų šukės (2, 3 pav.). Prie jų galima priskirti ir virš kultūrinio sluoksnio suvirtuose griuvenose rastas 5 virimo puodų šukes (5 pav.). Devintoje perkasoje po degėsių susidariusiame pilkos žemės sluoksnyje aptiktos penkių virimo puodų šukės (13:1–5 pav.). Vienuoliktoje perkasoje apatiniame kultūriniame sluoksnyje rastos dvi virimo puodų šukės (17:2–3 pav.). Iš 16 indų fragmentų 8 indai buvo puošti. Iš jų 5 indai petelių srityje ir ties pilveliais puošti banguotos ir zigzago linijos ornamentu, tokiu pat ornamentu puošti dviejų indų kakleliai, vieno indo sienelės beveik iki pat dugno puoštos lygiagrečiomis linijomis. Vienas indas ties pakraščeliu puoštas neįprastu įbrauktų „varnelių“ ornamentu, daugiau taip puoštų indų pilyje neaptikta. Dviejų dubenų sienelės puoštos lygiagrečiomis banguotomis linijomis. Vienas dubuo viršutinėje dalyje turi prilipdytą kūgio formos juostelę ir iš šonų suformuotas rankenėles su vertikalia skylute (3:1 pav.). Labai panašios keramikos su prilipdytomis indų šonuose įvairaus profilio juostelėmis 1933 ir 1939 m. rasta Vilniuje, Bekešo kalne, ir datuojama XIV a. antrąja puse–XIV pabaiga (Sarcevičius, 1999š, Nr. 491).

Visi indai nulipdyti ir vėliau apžiesti, sienelės išorėje lygios, tik vidinėje kai kurių indų pusėje matyti lipdymo žymės. Sienelių storis 5–8 mm, molyje yra smulkių grūsto akmens kristalų ir smėlio. Pakraščeliai vertikalūs ar atlenkti į išorę, dviejų indų suformuotas iki 14 mm aukščio kaklelis, vieno indo pakraščelis yra „kanopėlės“ formos.

Rytinių vartų statinyje virš aslos rasti ir dviejų peilių fragmentai, kurių vieno rankena turi prikniedytas kaulines ar ragines plokšteles (4:3, 4 pav.). Griuvenų sluoksnyje rastas ir iš bronzinės skardos pagamintas apkalas (4:1 pav.).

1961 m. tyrinėjimų ataskaitoje virš aslos aptiktos šukės, kurių sienelės puoštos horizontaliais įbraukimais, datuojamos IX–XIV a. viduriu ir lyginamos su Kauno pilyje rasta panašia keramika. Tačiau Kauno pilyje panašiai ornamentuotos keramikos rasta ir iki pilies pastatymo čia buvusios senovės gyvenvietės, ir pirmos bei antros mūrinės pilies kultūriniuose sluoksniuose, kurie chronologiniu požiūriu klostėsi skirtingais laikotarpiais, nutolusiais vie-

nas nuo kito ir kelis šimtmečius, ir kelias dešimtis metų (Žalnierius, 1990š, p. 16, 24 pav.; 2002, p. 12, 23; 2, 7 pav.). Horizontaliomis linijomis puoštų indų rasta Vilniaus, Kauno, Naujųjų Trakų senamiesčiuose, Senujų Trakų gyvenvietėje bei jų pilyse, jie datuojami XIV–XV a. (Poškienė, 1996, p. 22–23; 2004, p. 141; Vaitkevičius, 2004, p. 192, 198, 204; Bertašius, 1993, p. 13–18.). Banguota ar zigzago formos linija puošti indai yra gerai žinomi archeologinėje medžiagoje, o jų vartojimo ribos yra labai plačios tiek laike, tiek erdvėje, o jų bent kiek tikslesnis datavimas yra labai problemiškas. Panašių savo forma ir puošyba virimo puodų šukių rasta aukštesniuose sluoksniuose, pilies kieme, papilio ir keliavietės sluoksniuose (7:8–9; 10: 2–3; 11:3; 13:6–8; 17:1 pav.).

Apatiniame kultūriniame sluoksnyje rastos šukės pagal pakraščelio profiliavimą yra artimos I grupės indams iš Senujų Trakų pilies ir gyvenvietės sluoksnių (Poškienė, 1996, p. 16–17, I lent. 1–18) ir Vilniaus istorinei keramikai (Vaitkevičius, 2004, p. 190–192, 1 pav.). Panaši keramika aptinkama Gardino pilyje (Воронин, 1954, c. 168–172, 91 рис.; Трусаў, Собаль, Здановіч, 1993, c. 44–46, 60:V рис.; Здановіч, 1996, c. 199–201, 1:V рис.). Tačiau datavimo ribos atskirų autorių nurodomos labai plačios – nuo X iki XV a. Gaila, bet publikuotuose straipsniuose apie tyrinėtą Lydos ir Krėvos piliis buitinei ankstyvajai keramikai beveik neskirta dėmesio (Багласов, Трусов, 1981, c. 29–39; Ткачев, Трусов, 1988, c. 3–22; Трусаў, 1996, c. 212–228). Gerai datuojama pirmosios Kauno pilies keramika (viršutinė riba – 1362 m. kovo mėn.), be kelių lygiagrečiomis ir banguota linija puoštų šukių, labai skiriasi nuo Medininkų pilyje rastų indų. Kauno pilies virimo puodų molyje primaišyta daug grūsto akmens kristalų, sienelės nėra lygios, o jų ornamentika neturi nieko bendro ne tik su Medininkų, bet su kitų minėtų pilių indų puošyba (Žalnierius, 2002, p. 23–26, 7–8 pav.). Artimiausia šiai Medininkų pilies keramikai vis dėlto reikėtų laikyti Senujų Trakų ir vėlyvąją istorinę Vilniaus keramiką, datuojamą XIV a. antrąja puse–XV a. pradžia. Analogų galima rasti ir antrosios Kauno pilies XV a. pirmosios pusės indų formose bei puošyboje (Žalnierius, 1990š, p. 14–18, 59–68).

Rytinių vartų statinyje ir šalia jo, 9–11 perkasoje virš apatinio kultūrinio sluoksnio buvo aptiktas iki 50 cm storio degėsių sluoksnis, kuriame gausu apdegusių akmenų skaldos, kalkių skiedinio trupinių, perdegusių žemių, degėsių, vienuolio tipo čerpių šukių. Gaisro metu sudegė ne atskiras pilies kieme stovėjęs pastatas, bet, sprendžiant iš gaisro mastų, degė visa pilis. Tose vietose, kur prie sienų stovėjo mediniai pastatai, susidarė iki 50 cm storio degėsių sluoksniai, nuo karščio iki pat apačios susproginėjo vidinės sienų pusės lauko riedulių viršūnės. Prie šiaurinės sienos kastoje perkasoje degėsiuose aptikta apie 20 įvairaus ilgio kaltinių pailga galvute vinių, patekusių į degėsius grūviant sudegusioms šaulių galerijoms.

Degėsiuose, palyginti su apatiniu kultūriniu sluoks-

niu, rasta įvairesnės savo paskirtimi buitinės keramikos ir puodyninių koklių šukių.

Degėsių sluoksniai prie šiaurinės, rytinės ir pietinės sienos atsirado vienu metu. Tai rodo juose rastos vyraujantios ir vienodos tiek savo pagaminimo technologija, tiek savo forma ir puošyba virimo puodų šukės. Indų buvo suformuoti iki 3 cm aukščio kakleliai, kurių dauguma puošti įbrėžtomis aštrių bangelių ir zigzago formos linijomis, o pati pakraštėlio briauna yra atlenkta į išorę (6:4–6, 8, 9; 14 pav.). Puodų molio masė tradicinė, sienelių storis viršutinėje dalyje siekia apie 7–8 mm, jų paviršiai lygūs. Indai neturėjo būti aukšti, nes nuo puodo dugno sienelės kyla į viršų apie 50–55°kampu. Indus lipdė ir dailino savo amata išmanantis puodžius. Gali būti, kad didelę šių indų partiją pagamino vienas žmogus, nes tuo pačiu braižu pagamintų ir ornamentuotų šukių randama daugelyje pilies vietų ir papilio bei kelio į pilį sluoksniuose (9:4; 10:1; 12:2; 18:1–3; 20:1–3 pav.). Dvi tokių puodų šukės buvo rastos ir apatiniame kultūriniame sluoksnyje (13:1; 17:2 pav.), tačiau šios nedidelės šukelės į apatinį sluoksnį galėjo patekti ir iš ant viršaus suvirtusio degėsių sluoksnio.

Šių indų profiliavimas ir iš dalies ornamentika yra artima Vilniaus tradicinei keramikai, datuojamai XIV a. antroje puse – XV a. pirmąja puse (Vaitkevičius, 2004, p. 198, 2, 3 pav.) bei panašiai datuojamiems Senujų Trakų pilivietės ir gyvenvietės indams (Poškienė, 1996, p. 17, I lent., I gr.: 21–24). Labai panašiai profiliuoti pakraštėliai rasti Bekešo kalne, Vilniuje (Sarcevičius, 1999, p. 21–25, sluoksnis b).

Degėsiuose, be virimo puodų su aukštais kakleliais, rasta ir indų šukių su vertikaliais ar kiek atlenktais į išorę pakraštėliais. Jos ties pakraštėliais, petelių ir pilvelio srityje puoštos įstrižais ir zigzago formos įbraukimais, horizontaliomis lygiagrečiomis linijomis, banguotų linijų eilėmis (6: 1–3; 10:8 pav.). Taip pat aptiktos ir trijų indų dangtelių šukės (7:15; 15:7, 8 pav.).

Naują indų grupę sudaro iš tradicinės molio masės nulipdyti ir apdailinti dubenys, išdegti oksidacinėje aplinkoje. Tai 16–18 cm ar kiek didesnio skersmens, nežymiai į apačią siaurėjantys cilindriniai indai. Jų sienelių storis yra 8–10 mm, angų kraštai gan įvairiai profiliuoti pastorinant į vidų ir išorę ar ištempiant į išorę briaunos kraštus. Dubenų angos briaunos puoštos banguotos linijos įbrėžimu, šonai – horizontaliomis lygiagrečiomis linijomis (15:1–6 pav.). Tokių pačių dubenų kiemo sluoksnyje rasta prie vakarinių vartų statinio 5, 6, 8 ir 9 perkasoje (9:3; 10:6; 11:8; 12:3; 13:24, 25 pav.). Kiemo sluoksnyje rastų dubenų šonai puošti banguotomis linijomis ir zigzago formos įbrėžimais, horizontaliomis linijomis.

Dubenys, pagaminti iš tradicinės molio masės, gerai žinomi Senujų ir Naujųjų Trakų, antrosios Kauno, Gardino pilyse, Vilniaus, Kauno senamiesčiuose ir datuojami XIV a. vid.–XV a. Tačiau pagal tradicines technologijas pagamintų dubenų randama ir XVI a. sluoksniuose (Bertašius, 1993, p. 17; Трусаў, Собаль, Здановіч, 1993,

68 рнс.; Poškienė, 1996, p. 18; 1999, p. 11; 2004, p. 140; Vaitkevičius, 2004, p. 199, 204; Здановіч, 1996, с. 202, 3:3, 10 рнс.).

Atskirą indų šukių grupę sudaro rytinių vartų statinio degėsių sluoksnyje ar jo viršutinėje dalyje surinkti buitinės keramikos fragmentai. Ši keramikos grupė sietina su žmonių veikla jau po didžiojo gaisro, kada greičiausiai šalia vartų statinio buvo įrengta kalvė, nes degėsiuose buvo rasta geležies šlako gabalų ir kritės. Vienu indų pakraštėliai vertikalūs ar kiek atlenkti į išorę, pati briauna turi kanopėlės profilį (7:1–4 pav.), antrų pakraštėliai atlenkti į išorę, briaunos suplonintos ar suapvalintos (7:5–7 pav.), trečių – įvairiai profiliuota tik pati angos briauna (7:11–14 pav.). Visi šie indai nebepuošti. Tokių virimo puodų šukių rasta virš degėsių sluoksnio 9 perkasoje (13:9–19 pav.), kelio į pilį sluoksniuose (20:5, 6, 10–19 pav.). Analogiška Trakų ir Vilniaus keramika datuojama XV a. (Poškienė, 1996, p. 15–18; Vaitkevičius, 2004, p. 204–205, pav. 3).

Visi maisto gaminimui skirti puodai yra nulipdyti ir tik vėliau aplyginti ant sukamo įrenginio. Tai patvirtina ir indų dugnuose matomi smulkaus žvyro atspaudai. Visų indų molyje primaišyta smulkių akmens kristalų, smėlio. Po puodo aplyginimo tiek vidinis, tiek išorinis sienelių paviršius buvo padengiamas plonu skysto molio sluoksniu. Šis sluoksnis ne tik padengdavo iš molio bekyšančius liesiklius ir suteikdavo indui puošnesnę išvaizdą, bet turėjo ir praktinę reikšmę, užsandarindamas išdegtame molyje esančias mikroporas ir sumažindamas skysčių susigėrimą į sienelės. Be to, lygesnes sienelės lengviau išplauti. Tokia pati, tradicinė, technologija buvo panaudota ir lipdant iki tol nežinotus puodyninius krosnių koklius, keptuves, dubenis, puodų dangtelių. Toks senųjų technologijų panaudojimas bandant kopijuoti naujus gaminius žinomas iš Senujų Trakų, Kauno pilies archeologinės medžiagos (Poškienė, 1996, 5 pav.; Žalnierius, 2004, p. 222–223, 9 pav.).

„Kalvės“ sluoksnyje rastos nužiestų ir išdegtų redukciniame aplinkoje dviejų ašočių ir neaiškios paskirties indo šukės. Indai pagaminti iš labai gerai paruoštos, be paprasta akimi matomų liesiklių molio masės, sienelių paviršius lygus, šlifluotas, vieno ašočio aša tordiruota (7:10 pav.). Tai visiškai naujos kokybės indai, pasirodę LDK XIV a. pabaigoje–XV a. pradžioje. Ši greičiausiai pradžioje importinė keramika gerai žinoma visuose XV a. pirmąja puse datuojamuose miestų ir pilių kultūriniuose sluoksniuose (Bertašius, 1993, p. 17; Poškienė, 2004, p. 142–148; Vaitkevičius, 2004, p. 204–205). Redukuotos keramikos fragmentų Medininkų pilyje rasta labai nedaug.

Kitus iki tol visiškai nežinomus ir nenaudotus keraminus dirbinius sudaro degėsių ir kiemo sluoksniuose rastos krosnių puodyninių koklių šukės (8, 10:7–11, 10 pav.). Tyrinėjimų ataskaitose puodyniniai kokliai nebuvo išskirti iš visų keraminių dirbinių ir vadinami „cilindriniais puodais“ (Mekas, 1962, p. 18). Kokliai nulipdyti iš molio masės su smulkių akmens kristalų ar sijoto žvyro

ir kiek apdailinti, išdegti oksidacinėje aplinkoje, turėjo apvalią ir kvadratinę angą. Kokliai apvalia anga buvo 12–13 cm aukščio, turėjo apie 12 cm angą, 9–10 cm skersmens dugną. Sienelės yra 5–8 cm storio, kai kuriems kokliams imituojant žiedimo rieves išorinėje sienelių pusėje yra padaryti horizontalūs įbraukimai. Pagal angos profiliavimą galima išskirti 3 ar 4 pagamintas koklių partijas, rodančias, kad puodyniniai kokliai buvo padaryti ne vienu metu, o pagal statomų krosnių skaičių. Puodyniniai kokliai, turėję kvadratinę angą, yra apie 14 cm aukščio, angos dydis – 7,5x7,5 cm, dugno skersmuo apie 6 cm. Šių koklių išorinės sienelės lygios, angos kraštai suapvalinti ar profiliuoti į vidų. Galima išskirti dvi ar tris pagamintų koklių partijas.

Įdomiausia, kad tokių pat puodyninių koklių rasta ir papilio kultūriniame sluoksnyje (19:1–3 pav.). Jei šių koklių šukės atsitiktinai nepateko iš pilies, galima teigti, kad XV a. pirmojoje pusėje ir papilio gyventojai statėsi puodyninių koklių krosnis.

Puodyninių koklių nerasta Senųjų Trakų pilyje ir gyvenvietėje, pagal dr. A. Luchtano žodinę informaciją jų nėra Kernavės piliakalniuose ir slėnio gyvenvietėje. Naujųjų Trakų pusiasalio pilyje seniausi puodyniniai kokliai datuojami XIV a. pabaiga (Tautavičius, 1971, p. 119). Kauno piliavietėje tradicine technologija nulipdyti ir išdegti kokliai rasti medinių ir molinių įtvirtinimų griuvėsiuose ir datuojami XIV–XV a. riba (Žalnierius, 2004, p. 221–223, 9 pav.). Gardino pilyje puodyniniai kokliai buvo rasti po viršutinės cerkvės griuvėsiais, bet, sprendžiant iš aprašymo, jie buvo nužiesti iš gerai paruoštos molio masės ir pagal minimą raudoną spalvą – išdegti oksidacinėje aplinkoje, datuoti anksčiausiai XV a. viduriu (Воронин, 1954, c. 170, 91 рис.). Vėlesnių tyrinėjimų metu Gardino pilyje rasti apvalia ir kvadratinė anga puodyniniai kokliai datuojami XV–XVI a., tačiau apie jų gamybos technologiją nieko nepasakyta (Трусаў, Собаль, Здановіч, 1993, c. 51). Nulipdyti puodyniniai kokliai rasti Lydos ir Krėvos pilyse, bet čia jų atsiradimas datuojamas 30-aisiais XIV a. metais, o kokliai su apvalia, kvadratinė ir keturlapės rozetės anga buvo gaminami iki XVI a. (Трусов, 1988, c. 132–137; Ткачев, Трусов, 1988, c. 20, 17 рис.; Трусаў, 1996, p. 220–222). Medininkų pilies puodyninius koklius reikėtų datuoti XIV a. pabaiga–XV a. pradžia.

Apibendrinant Medininkų pilies 1961–1963 m. tyrinėjimų archeologinius radinius, rastus seniausiuose stratigrafiškai susiklosčiusiuose kultūriniuose sluoksniuose, galima teigti, kad jie niekuo ypatingu nesiskiria nuo XIV a. antrosios pusės – XV a. Vilniaus ir Kauno senamiesčių, Senųjų ir Naujųjų Trakų, Gardino, Kauno, Lydos ir Krėvos pilių radinių, ir juos galima datuoti tuo pačiu laikotarpiu. Pilies kieme susiklosčiusiame vienalyčiame kultūriniame sluoksnyje rasta tokia pati pagaminimu ir paskirtimi, forma ir ornamentika niekuo nesiskirianti buitine keramika ir kokliai. Po griuvenomis esančiuose kultūriniuose sluoksniuose nerasta aiškiai datuojamų XVI–XVII a. miestietiškos keramikos ir koklių, todėl atrodytų, kad pilis kaip gynybi-

nis statinys po didžiojo gaisro buvo apleista vėliausiai XV a. viduryje, o gal ir dar anksčiau.

Paradoksali situacija susiklosto ir su pilies pasieniuose stratigrafiškai susiklosčiusiais bei užfiksuotais anksčiausiais kultūriniais sluoksniais. Pilies sienų perimetras yra 565,5 m (Абрамаўскас, 1963, c. 79). Tokios pilies įgula karo atveju, skaičiuojant po 1–2 žmones, būtinus vienam pilies gynybinės sienos metrui ginti (Zabiela, 1995, p. 157–158), sudarytų 565–1130 karių, be tarnų ir kitų bet kuriai bendruomenei būtinų žmonių. Jei dar įvertinsime dažnai sutinkamą ir abejotiną teiginį, kad pilyje pasislėpdavo nuo pavojaus ir apylinkių gyventojai su savo turtu ir net gyvuliais, tai pilyje karo metu galėjo gyventi keli tūkstančiai žmonių. Nors, tiesą sakant, nėra nė vieno istorinio šaltinio, kuris bent užsimintų apie XIV a. įvykusią pilies apgultį ir prie jos vykusius mūšius, išskyrus 1402 m. paminėtą pilies sudeginimą (Jurginis, 1971, p. 173; 1984, p. 13–15). Aišku, užpuolimai ir apgultis tęsdavosi ilgai, o įgulos skaičius pilyje taikos metu buvo kelis kartus mažesnis. Toks žmonių skaičius, ilgesnį ar trumpesnį laiką gyvenantis uždaroje, nors ir daugiau kaip 18 000 m² plotą turinčioje erdvėje, paliktų kalnus šiukšlių. Kauno antroje mūrinėje pilyje nuo XV a. pradžios iki XV a. vidurio būnant pastoviai įgulai, kieme susiklostė iki 40 cm storio kultūrinis sluoksnis, turintis šimtus radinių ir gyvulių kaulų (Žalnierius, 1998š, p. 15–18; 2002, p. 21, 26). Jei Medininkų pilis būtų pastatyta XIII a. pabaigoje–XIV a. pradžioje, tai bent iki XV a. pradžios tikrai būtų susiklostęs bent kiek storesnis ir įvairesnių radinių turtingesnis kultūrinis sluoksnis. Tuo tarpu Medininkų pilies pasieniuose rastas kelių ar keliolikos centimetrų storio kultūrinis sluoksnis, o kieme esantis iki 1,5 m storio kultūrinis sluoksnis klostėsi iki pat XX a. vidurio. Kartoja ta pati situacija, kaip ir pirmoje mūrinėje Kauno pilyje, kur iki 1362 m. pilies sunaikinimo jos kieme nesusiklostė bent kiek storesnis kultūrinis sluoksnis, ir jame rasta palyginti nedaug labai vienodų radinių (Žalnierius, 2002, p. 21, 23, 26).

Įdomus ir degėsių sluoksnis, susidaręs pilies pasieniuose. Jame rasta vienoda buitine keramika rodo, kad šis gaisras kilo vienu metu ir iš karto visoje pilyje. Tai nebuvo atsitiktinis ar buitinis gaisras, kurio metu galėjo sudegti vienas ar keli mediniai pastatai, dalis šaulių galerijos ar kitos medinės konstrukcijos. Gaisro liekanų kiekis, nubyrėjęs akmenų paviršius pilies sienose rodo, kad tai buvo tyčinis padegimas, turint tikslą sunaikinti bent pilies medinius pastatus ir jos gynybines konstrukcijas. Tokio masto pilies gaisrą reikėtų sieti su 1402 m. įvykiais. Po nenusisekusio Vilniaus puolimo kryžiuočių kariuomenė niokojo kraštą ir, matyt, be mūšio užėmė Medininkų pilį, bet ją sugriauti, kaip sugriovė Kauno pilį po 1362 m. apgulties, paprasčiausiai neturėjo laiko. Tai atitiko ir tų metų kryžiuočių karinio žygio tikslus bei galimybes, ypač turint omenyje užnugaryje nenugalėtą Vilniaus pilies įgulą.

K. Mekas tyrinėjimų ataskaitose didįjį pilies gaisrą ir degėsiuose rastą keramiką nedvejodamas įvardija kaip „vė-

lyvą“, nukeldamas jį XV a. pabaigą ar net XVI a. pradžią (Mekas, 1964, p. 30). Tačiau lyginant degėsiuose rastas virimo puodų ir puodyninių koklių šukes su aplinkinių pilių ir Vilniaus archeologine medžiaga, jas galima datuoti XIV–XV a. riba. Todėl peršasi mintis, kad degėsių sluoksnis susidarė kryžiuočiams 1402 m. sudeginus Medininkų pilį.

Ši prielaida leidžia suabejoti tiek K. Meko, tiek architektūros istorikų teiginiais apie Medininkų pilies statybą XIII a. pabaigoje–XIV a. pradžioje ir pritari J. Jurginio nuomonei, kad Medininkų pilis buvo pastatyta po 1385 metų. Po pilies pastatymo iki jos sudeginimo 1402 metais kieme nesusiklostė bent kiek žymesnis kultūrinis sluoksnis. Pasitvirtina K. Meko įžvalga ir apgailestavimai, kad Medininkų pilyje nepavyko rasti kultūrinių sluoksnių ir radinių, kuriuos galima būtų datuoti XIII–XIV amžiumi. Pagal iki šiol Medininkų pilyje atliktų archeologinių tyrinėjimų duomenis, jų ten, atrodytų, niekada ir nebuvo.

Tačiau išlieka J. Jurginio abejonės dėl Medininkų, o kartu ir Lydos bei Krėvos pilių pastatymo tikslingumo, jų tiesioginės paskirties LDK gynybos sistemoje ir indėlio kovoje su kryžiuočių ordinu. LDK vakarinėje teritorijoje pastatytas aptvarines Kauno, Medininkų, Lydos ir Krėvos pilis sieja visų pirma pastatymo vietos reljefas, gana vienodas planas, sienų storis, pamatų įgilinimas ir artima mūro technika, leidžianti kalbėti apie vienalaikę jų statybą. Antra – visos jos patikimuose istoriniuose šaltiniuose minimos tik XIV a. antrojoje pusėje, ir vargu ar tai yra tik atsitiktinis sutapimas (Žalnierius, 2002, p. 33). Medininkų ir Lydos pilyse kariniai veiksmai, tiksliau – jų epizodai vyko XIV a. pabaigoje–XV a. pradžioje, ir tik Kauno pilis 1362 m. išlaikė apie mėnesį trukusį jungtinių Kryžiuočių, bei Livonijos ordinų ir Vakarų Europos riterių karinių pajėgų šturmą. Lydos pilis vienintelį kartą minima 1394 m. pradžioje, aprašant žygį į Naugarduką, iš kur grįždamos kryžiuočių pajėgos rado Lydos pilį sudegintą pačių gynėjų. Išvis neminima apie Krėvos pilies karinius veiksmus, kuri pagarsėjo joje vykusiais daugiau politiniais įvykiais (Žalnierius, 2004, p. 227–229). Neminimas ir Medininkų pilies šturmas 1402 metais, archeologinių tyrinėjimų metu negauta jokių duomenų apie pilyje ar prie jos vykusius karinius veiksmus, o kultūriniuose sluoksniuose rastos tik 4 ar 5 lankų, net ne arbaletų strėlių antgaliai. Ne ką daugiau karinės amunicijos rasta tyrinėjant Lydos bei Krėvos pilis. Todėl Medininkų, Lydos ir Krėvos pilių indėlis į LDK kovas su Kryžiuočių ordino agresija yra daugiau negu abejotinas, o jų pastatymo būtinybė ir tikslai išlieka paslaptis.

Kaune vykusioje diskusijoje apie LDK pilies archeologas A. Vaškėlis išsakė labai įdomią hipotezę, kad Medininkų, Lydos ir Krėvos pilys buvo pastatytos 1377–1382 metais, vykstant dinastijų kovoms po didžiojo kunigaikščio Algirdo mirties. Medininkų ir Lydos pilis pastatė kunigaikščiai Kęstutis ir Vytautas, o Krėvos – Jogaila. Nors šios labai nelauktos hipotezės nepatvirtina turimi istoriniai šaltiniai ir nepatvirtins jokie archeologiniai bei architektūriniai pilių tyrinėjimai, tačiau kai kurie su šiuo teiginiu

susiję pastebėjimai yra labai įdomūs. Visų pirma Medininkų ir Lydos pilys turi daugiau panašumų tiek bendru suplanavimu, tiek atskirų architektūrinių, gynybinių ir konstruktyvinių elementų stilistika ir mūro technika, negu su Krėvos pilimi. Antra, pagal tradiciją laikoma, kad Krėva buvo kunigaikščio Algirdo palikimas po Gedimino mirties, ją tiesiogiai galėjo paveldėti ir Jogaila. Gal tai ir paaiškina, kodėl kunigaikščiai Kęstutis ir Vytautas po 1382 m. vasaros įvykių buvo nuvežti į Krėvos pilį, kur Kęstutis buvo nužudytas, o Vytautui pavyko pabėgti. Ir trečia – kodėl Krėvos unija 1385 m. buvo pasirašyta būtent Jogailai priklausančioje Krėvos pilyje, o ne Vilniuje.

Deja, į visus šiuos hipotezėje išskeltus teiginius ir klausimus tiesioginio atsakymo nėra ir greičiausiai niekada nebus. Bet ją galima priimti kaip vieną iš galimų Medininkų, Lydos ir Krėvos pilių pastatymo paslapties paaiškinimų.

LITERATŪROS SARAŠAS

Aleliūnas G., 1994 – Medininkų pilies archeologiniai tyrinėjimai 1992–1993 m. // ATL 1992 ir 1993 metais. Vilnius, 1994, p. 191–195.

Aleliūnas G., Merkevičius A., 1996 – Medininkų pilies archeologiniai tyrinėjimai 1994 m. // ATL 1994 ir 1995 metais. Vilnius, 1996, p. 157–159.

Baliulis A., Mikulionis S., Miškinis A., 1991 – Trakų miestas ir pilys. Vilnius, 1991.

Bertašius M., 1993 – Kauno vėlyvųjų viduramžių keramika // Architektūros paminklai. Vilnius, 1993. T. 13, p. 13–18.

Dziarnovich A., 2004 – Castella Alboruthenica: castle building in Belarus at the crossroads of cultural influences during the 14th–15th centuries // Castella maris Baltici 6. Vilnius, 2004, p. 49–54.

Glemža J., 2004 – Medininkai castle // Castella maris Baltici 6. Vilnius, 2004, p. 93–96.

Jurginis J., 1971 – Medininkų pilis // Lietuvos pilys. Vilnius, 1971, p. 169–184.

Jurginis J., 1984 – Medininkų pilis. Vilnius, 1984.

Kajzer L., Kolodziejski S., Salm J., 2002 – Leksikon zamków w Polsce. Warszawa, 2002.

Kitkauskas N., Kiliškauskas A., Armalaitė R., Andriušytė A., 1993 – Medininkų pilies šiaurės rytų bokštas – donžonas. 1993 metų tyrimų ataskaita. II tomas. Vilnius, 1993.

Kruppe J., 1981 – Garncarstwo późnośredniowieczne w Polsce. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, 1981. Część 1.

Lietuvos, 1971 – Vilnius, 1971.

Lietuvos, 2001 – Lietuvos pilių archeologija. Klaipėda, 2001.

Mekas K., 1961 – 1961 m. Medininkų pilies archeologinių tyrimų ataskaita. Vilniaus paminklų restauravimo ir projektavimo instituto archyvas. F. 5, b. 135a.

Mekas K., 1962 – Medininkų pilis. 1962 m. archeologinių tyrimų ataskaita. Kultūros paveldo centro archyvas, F. 5, ap. 3, b. 74.

Mekas K., 1963 – Medininkų pilies 1963 metų arche-

- ologinių tyrimų ataskaita. Vilnius, 1963, Kultūros paveldo centro archyvas, F. 5. ap. 3, b. 76.
- Mekas K.**, 1964 – Medininkų pilis // Mokslas ir gyvenimas, 1964. Nr. 11, p. 29–32.
- Mikulionis S.**, 1994 – Vakarų Europos ir Bizantijos architektūros tradicijos XIII–XIV a. Lietuvoje // Europos dailė. Lietuviškieji variantai. Vilnius, 1994.
- Navasaitis J.**, 2003 – Lietuviška geležis. Kaunas, 2003.
- Poškienė J.**, 1996 – Senujų Trakų XIV a. keramika // Lietuvos istorijos metraštis. 1995 metai. Vilnius, 1996, p. 15–28.
- Poškienė J.**, 1999 – Senujų Trakų pilies, senovės gyvenvietės ir benediktinų vienuolyno buitinė keramika (XIV–XVII a. pirmoji pusė) // Lietuvos istorijos metraštis, 1998 metai. Vilnius, 1999, p. 5–23.
- Poškienė J.**, 2002a – Trakų pilių ir miesto viduramžių keramika (XIV–XVI a. I pusė). Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius, 2002.
- Poškienė J.**, 2002bš – Trakų pilių ir miesto viduramžių keramika (XIV–XVI a. I pusė). Daktaro disertacija. LIIR, F. 44–5. Vilnius, 2002.
- Poškienė J.**, 2004 – Trakų pilių ir miesto viduramžių keramika // Miestų praeitis. Vilnius, 2004. T. 1, p. 127–173.
- Rackevičius G.**, 2002 – Arbaletas ir lankas Lietuvoje XIII–XVI a. Vilnius, 2002.
- Sarcevičius S.**, 1999š – Vilniaus senamiesčio 73 kvartalas. Bekešo kalno keramika (2-asis darbų etapas). Kultūros paveldo centras. Vilnius, 1999.
- Tautavičius A.**, 1971 – Trakų pilys. 2. Pusiasalio pilis // Lietuvos pilys. Vilnius, 1971, p. 102–122.
- Tautavičius A.**, 1994 – In Memoriam. Karolis Mekas (1906 11 13–1993 01 02) // ATL 1992 ir 1993 metais. Vilnius, 1994, p. 349–353.
- Vaitkevičius G.**, 2004, Puodyninkystės profesionalizacija XIV–XVII a. Vilniuje // Miestų praeitis. Vilnius, 2004. T. 1, p. 177–276.
- Zabiela G.**, 1995 – Lietuvos medinės pilys. Vilnius, 1995.
- Zabiela G.**, 2001 – Nuo medinės prie mūrinės pilies (Motai Europoje ir Lietuvoje) // Lietuvos pilių archeologija. Klaipėda, 2001, p. 11–38.
- Žalnierius A.**, 1990š – Kauno pilis. 1989 m. Kauno pilies archeologinių tyrimų ataskaita (ataskaita, radinių piešiniai, fotofiksacija). Kaunas, 1990. T. 1.
- Žalnierius A.**, 1998š – 1998 m. Kauno pilies archeologinių tyrimų ataskaita. Kaunas, 1998. T. 9.
- Žalnierius A.**, 2002 – Pirmoji Kauno pilis // Kauno istorijos metraštis. Kaunas, 2002. T. 3, p. 7–36.
- Žalnierius A.**, 2002 – Kauno piliavietė XIV a. antroje pusėje – XV a. pradžioje // Kauno istorijos metraštis. Kaunas, 2004. T. 5, p. 205–227.
- Žalnierius A.**, 2004 – The first castle of Kaunas // Castella maris Baltici. 6. Vilnius, 2004, p. 218–229.
- Абрамаускас С.**, 1963 – К вопросу генеза крепостных сооружений типа кастель в Литве // Statyba ir architektura. Vilnius, 1963. T. III, Nr. 3, p. 73–79.
- Багласов С. Г., Трусов О. А.**, 1981 – Историко-архитектурные исследования и реставрация Лидского замка // Lietuvos TSR architektūros klausimai (šąs. II), Vilnius, 1981. T. VII, p. 28–39.
- Воропин Н. Н.**, 1954 – Древнее Гродно. Москва, 1954.
- Здановіч Н.**, 1996 – Бытавая кераміка г. Гродна XI–XVIII стагодзяў // 3 глыбі вякоў. Мінск, 1996, с. 198–212.
- Ткачев М. А., Трусов О. А.**, 1988 – Исторические и архитектурно – археологические исследования Кревского замка // Lietuvos TSR architektūros klausimai. (šąs. 1). Vilnius, 1988. T. 9, p. 3–22.
- Трусов О. А.**, 1988 – Памятники монументального зодчества Бедоруссии XI–XVII вв. Минск, 1988.
- Трусаў А. А., Собаль В. Е., Здановіч Н. І.**, 1993 – Стары замак у Гродне XI–XVIII стст. Мінск, 1993.
- Трусаў А.**, 1996 – Матэрыяльная культура Креўскага замка // 3 глыбі вякоў. Мінск, 1996, с. 212–228.

SANTRUMPOS

ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje

THE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF THE MEDININKAI CASTLE IN 1961–1963

Karolis Mekas, Algirdas Žalnierius

Summary

The aim of publishing of the reports on investigations of the castle of 1961–1962 was to summarize the most important discoveries of archaeological investigations in 1961–1963 and to discuss as fully as possible the archaeological material found in the castle.

In the rather large bibliography of architectural, historical and archaeological investigations of Grand Duchy of

Lithuania (GDL) castles, the main heed was given to historical and architectural development of castles and their complexes and objects detected there, leaving the finds little attended. Therefore, given the only fragmented and little informative historic sources, the dating of investigated objects may be substantiated by the tangible sources alone. After Professor J. Kruppe, the tangible sources at least do not un-

dergo any falsifications during their life of service, contrary to the eternal tendency of human nature to pervert the current situation. Thus, for one thing, the archaeological sources always behave “honestly”.

The Medininkai castle stands at a distance of 32 km eastwards from Vilnius, on the southern side of the road to Minsk. The stone walls of the castle occupy the area of 2 ha, and together with protective ditches and mounds makes about 6,5 ha. The perimeter of castle walls reaches 565,5 m. The Medininkai castle is the biggest enclosure-type stonework castle built in the western territory of GDL. The castle had two towers built in the northeastern corner and at the middle of the southern wall. The castle of initial variant had four gates of entry, one in each wall of castle. The name Medininkai was mentioned for the first time in the chronicle of M. Striykovsky in 1311 and 1313. The castle of Medininkai was mentioned for the first time in the chronicle of Posilgė in 1402, when the Teutons did not manage to take Vilnius and for that reason burnt down the Medininkai castle. In the middle of the 16th c. the castle was still regarded as the ownership of the Grand Duke, but it did no longer fulfill its administrative function.

In the historiography the enclosure-type castles of Kaunas, Lyda, Krėva and Medininkai are dated back to the end of the 13th c. and the beginning of the 14th c.

During the archaeological investigations of the Medininkai castle in 1961–1963 the eastern and western gates of castle were detected together with remnants of towers which once stood at them in the courtyard. The main dimensions of the northeastern and southern towers were fixed, along with separate elements of their plan and structural details. During the investigations of 1961–1963 in the Medininkai castle, no any more distinctive cultural layer and finds datable to the 13th c. – the beginning of the 14th c. were found.

A homogenous layer of humus from 30–40 cm to 150 cm thick formed in the courtyard of the castle, somewhat farther from the defensive walls. The stratigraphically formed layers were found inside the tower of eastern gates and in the trenches dug out at the defensive walls of the castle. All dishes found in the first cultural layer were molded and later half-thrown, the majority of them being ornated by a wavy or zigzag-shaped line. The closest to this pottery of the Medininkai castle are the finds from Senieji Trakai and Vilnius dated back to the second half of the 14th c. – the beginning of the 15th c.. The analogues in shape and ornament may be found in dishes of the first half of the 15th c. found in the second Kaunas castle.

Above the bottom cultural layer, at the walls of castle, another layer of fire-site was found, up to 50 cm thick. During fire not only a separate building standing in the courtyard of castle burnt down, but judging by extent of the fire, the whole castle. Such enormous fire should be related to the events of 1402 when after an unsuccessful attack of Vilnius, the Teutonic army took the Medininkai castle and burnt it

down. In the fire-site the sherds of cooking pots were found, uniform both by technology of making and shape and ornament. A new group of dishes comprised bowls molded from traditional clay paste and finished, as well as pot-type tiles and reduction ceramics. No pot-type tiles were found in the castle and settlement of Senieji Trakai, they are also lacking in the hill-forts of Kernavė and the settlement of valley. In the castle of the Naujieji Trakai peninsula the oldest pot-type tiles are dated back to the end of the 14th c.. In the castle-site of Kaunas the tiles molded by traditional technology were found in the ruins of the clay fortifications and are dated back to the turn of the 14th–15th c. The molded pot-type tiles were found in the castles of Lyda and Krėva, but their appearance here is dated back to the 30th year of the 14th c.. The finds are close to the ceramics of Senieji Trakai and Naujieji Trakai and Vilnius and are dated back to the second half of the 14th c.– the first half of the 15th c.

Summarizing the archaeological finds from the investigations of the Medininkai castle in 1961–1963, which were detected in the oldest cultural layers formed stratigraphically, one can maintain that they do not differ from the finds of the second half of the 14th c. – the 15th c. detected in the Old Towns of Vilnius and Kaunas, the castles of Senieji Trakai and Naujieji Trakai, Gardinas, Kaunas, Lyda and Krėva. They may be dated back to the same period. If the Medininkai castle was built at the end of the 13th c. – the beginning of the 14th c., then up to the beginning of the 15th c., the cultural layer would have surely formed thicker and richer in more diverse finds. Meanwhile the cultural layer found at the walls of the Medininkai castle reaches from some to above ten centimeters. This assumption gives freedom to uncertainty whether the Medininkai castle was built at the end of the 13th c. and at the beginning of the 14th c. and suggests joining J. Jurginis' opinion that the Medininkai castle was built at the end of the 14th c.

However, J. Jurginis' doubts remain unsettled as to the expediency to build the Medininkai castle and the Lyda– and Krėva castles, too, as well as to their immediate mission in the defensive system of GDL and contribution into the fight with the aggression of the Teutonic Order. The enclosure-type castles of Kaunas, Medininkai, Lyda and Krėva built in the western territory of GDL had many similarities, including, first of all, the like relief of building-site, a rather uniform plan, thickness of walls, sunken foundations and close technique of stonework what allows speaking about their simultaneous construction. Second, all these castles are mentioned in the historic sources only in the second half of the 14th c. and hardly one can call it a casual coincidence. The Medininkai – and Lyda castles participated in the military actions, to put it more precisely, in their episodes at the end of the 14th c. – the beginning of the 15th c.. The Lyda castle was mentioned for a sole time at the beginning of 1394 while describing the march to Naugardukas when the returning Teutonic forces found the Lyda castle burnt down by the

defenders themselves. The Krėva castle was not mentioned at all in the military actions, and became known due to political events taking place there. Therefore, the contribution of the Medininkai-, Lyda- and Krėva castles into the fights of GDL with the aggression of the Teutonic Order is more than doubtful. Why it was indispensable to build them and what was the purpose of their construction remains a secret.

In the Kaunas discussion on the castles of GDL, archaeologist A. Vaškėlis framed a hypothesis to state that the Medininkai-, Lyda- and Krėva castles were built in 1377–1382 during the dynastic battles after the death of Algirdas, the Grand Duke of Lithuania. The Medininkai- and Lyda castles were built by Dukes Kęstutis and Vytautas, while the Krėva castle by Jogaila. The Medininkai- and Lyda castles bear more mutual resemblance both in overall layout and stylistics of individual architectural, defensive and structural elements and technique of stonework what cannot be said of the Krėva castle. Second, it is traditionally thought that Krėva became a heritage of Algirdas after the death of Gediminas. So it might have been later directly inherited by Jogaila. This suggestion may shed some light why Dukes Kęstutis and Vytautas were brought to the castle of Krėva after the summer events of 1382 where Kęstutis was killed and Vytautas managed to escape. Third, why the Krėva Union was signed in 1385 namely in the Krėva castle belonging to Jogaila, and not in Vilnius.

Unfortunately, but there is not and most likely will not ever be any direct answer to all statements and questions raised in the hypothesis. But this hypothesis may be accepted as one of possible explanations of the mystery related to construction of the Medininkai-, Lyda- and Krėva castles.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. The plan of investigations of the Medininkai castle in 1961–1963. 1–14 – investigated sites.

Fig. 2. Tower of eastern gate, potsherds. 1–2 – dirt floor, 3–5 – the second layer.

Fig. 3. Tower of eastern gate, the second layer. 1–4 – bowl sherds.

Fig. 4. Metal artifacts. 1 – binding of brass tin, 2 – tanged arrowhead, trench 10, 3–4 – knives.

Fig. 5. Tower of eastern gate, the third layer.

Fig. 6. Tower of eastern gate, the fourth layer. 1–9 – potsherds.

Fig. 7. Tower of eastern gate. 1–9, 11–14 – potsherds, 15 – sherd of pot top.

Fig. 8. Sherds of molded pot-type tiles. 1, 2, 4 – tower of western gate, 3, 5 – tower of eastern gate.

Fig. 9. Tower of western gate. Cultural layer of courtyard. 1–5, 7–11 – potsherds, 6, 12 – bowl sherds.

Fig. 10. Courtyard of castle, trench 5, cultural layer of courtyard, 1–4 – potsherds, 5 – frying pans 9(?), 6 – sherds of bowl, 7–11 – sherds of molded pot-type tiles and reconstruction.

Fig. 11. Courtyard of castle, trench 6, cultural layer of courtyard, 1–7 – potsherds, 8 – sherd of bowl.

Fig. 12. Courtyard of castle, trench 9, cultural layer of courtyard. 1–5 – potsherds from the bottom cultural layer, 6–24 – potsherds from courtyard layer, 25–26 – bowl sherds.

Fig. 14. Courtyard of castle, trench 10, 1–12 – potsherds from the layer of fire-site, 13–14 – potsherds from the cultural layer above fire-site.

Fig. 15. Courtyard of castle, trench 10, layer of fire-site. 1–6 – bowl sherds, 7–8 – sherds of pot tops.

Fig. 16. Courtyard of castle, trench 10, layer of fire-site. 1 – reconstruction of pot-type tile, 2 – sherd of tile with square opening, 3–4 – sherd of tile with round opening.

Fig. 17. Courtyard of castle, trench 11. 2, 3 – potsherds from the bottom cultural layer, 1, 4, 5 – potsherds found above clay floor.

Fig. 18. Potsherds from the cultural layer of castle-side.

Fig. 19. Ceramic sherds from the cultural layer of castle-side. 1–4 – pot-type tiles, 5–10 – potsherds, 11–14 – bowl sherds.

Fig. 20. The cultural layer of the old road-site. 1–8, 10–19 – potsherds, 9 – small distaff.